אַטְלַס
לִתְקוּפַת הַתַּנַ"ךְ

אטלס לתקופת התנ״ך

PRINTED IN ISRAEL

ההפצה הראשית:

„ספרית פועלים", הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר בע"מ.

אַטְלַס
לִתְקוּפַת הַתְּנַ"ךְ

מִימֵי הָאָבוֹת
וְעַד עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה
1800 - 333 לפה"ס

*

פרופ' ב. מזר

*

תכנית וביצוע
ד"ר י. שפירא

*

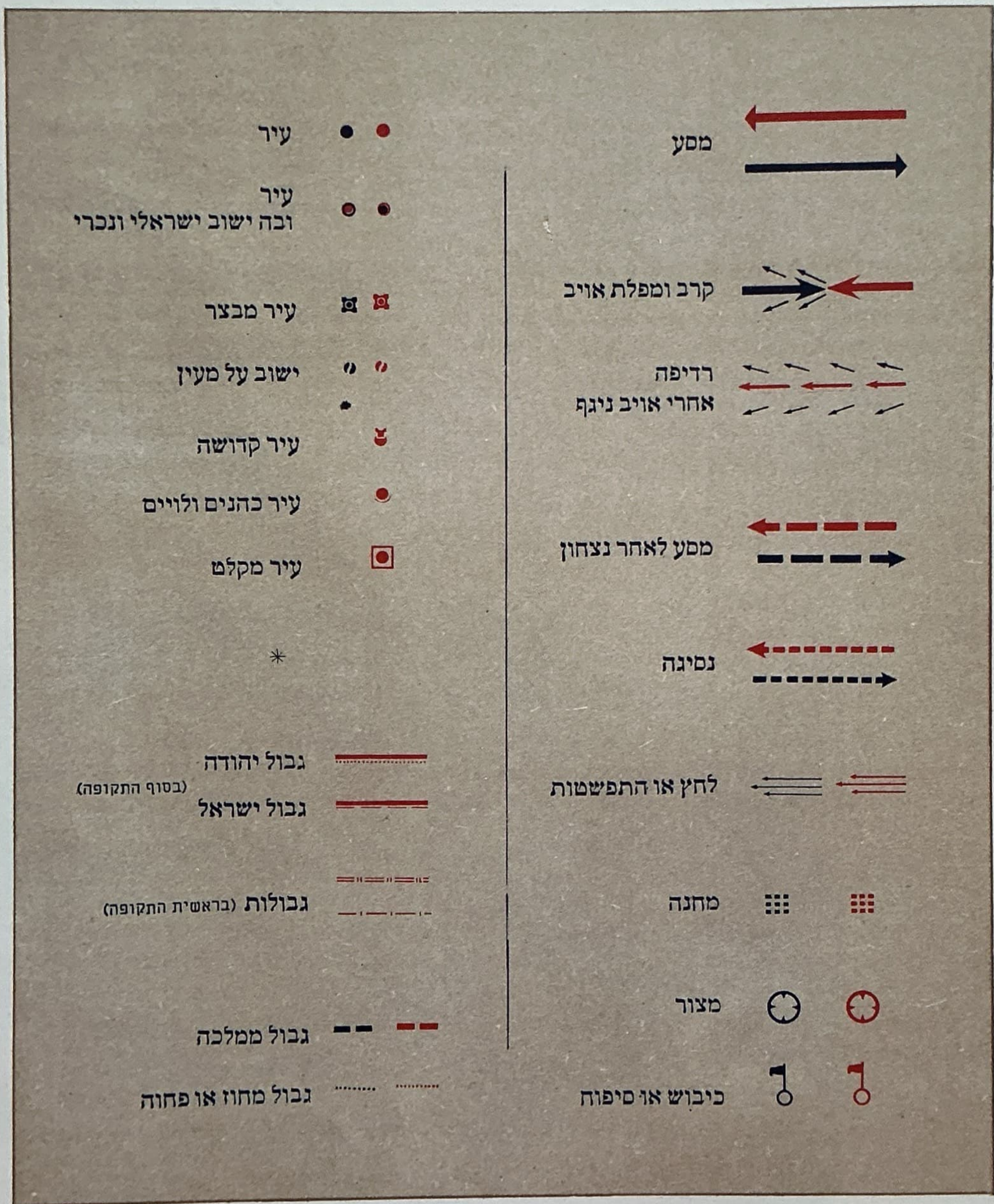
הוצאה גרפית ד"ר י. שפירא, תל-אביב

פרקי האטלס

הרקע: „השהרון הפורה"

לוח כרונולוגי

ציונים גרפיים

צבע אדום: ישראלי או יהודי צבע שחור: נכרי

בַּדֶּרֶךְ לַנַּחֲלָה

1. מַסְּעֵי בְּנֵי־שֵׁם — הָעִבְרִים בִּכְנַעַן 1300—1500 לפנה״ס

עַל סַף הָאֶלֶף הַשְּׁלִישִׁי — יוֹתֵר מֵאֶלֶף שָׁנָה לִפְנֵי הֵאָחֵז אֲבוֹת הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית בְּאֶרֶץ כְּנַעַן — הִגִּיעוּ שְׁבָטִים נוֹדְדִים מִבְּנֵי־שֵׁם, יוֹשְׁבֵי אֹהָלִים, מֵ„אֶרֶץ הַקֶּדֶם״ אֶל „הַקֶּשֶׁת הַפּוֹרִיָּה״, וְהָיוּ מְשׁוֹטְטִים בְּכָל אַרְצוֹתֶיהָ.

אַף מַלְכֻיּוֹת שׁוּמֵר שֶׁבִּגְלִילוֹת פְּרָת וְחִדֶּקֶל לֹא יָכְלוּ — בְּכָל תָּקְפָּן וְיִשּׁוּבָן הָרַב, מִשְׁטָרָן הַמְתֻקָּן וְהֶשֵּׂגֵיהֶן הַתַּרְבּוּתִיִּים — לַעֲצֹר אֶת פְּלִישַׁת בְּנֵי־שֵׁם אֶל תְּחוּמֵיהֶן. — בְּאֶמְצַע הָאֶלֶף
2400 הַשְּׁלִישִׁי יִסֵּד הַשַּׁלִּיט הַשֵּׁמִי סַרְגּוֹן הַגָּדוֹל אֶת הַמְּלוּכָה הָאַכַּדִּית וְשָׁפַךְ אֶת מֶמְשַׁלְתּוֹ עַל „אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם״, וּבִכְלָלָן אֶרֶץ הָאֱמוֹרִי („אֶרֶץ הַמַּעֲרָב״), הִיא סוּרְיָה וְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. „הָאֱמוֹרִים״, עָנָף מַעֲרָבִי שֶׁל בְּנֵי־שֵׁם, הָיוּ אָז רֹב מִנְיָנָם שֶׁל אֻכְלוּסֵי עֵבֶר הַפְּרָת מַעֲרָבָה, וְגַם נָדְדוּ בַּהֲמוֹנֵיהֶם אֶל עֵבֶר הַפְּרָת מִזְרָחָה.

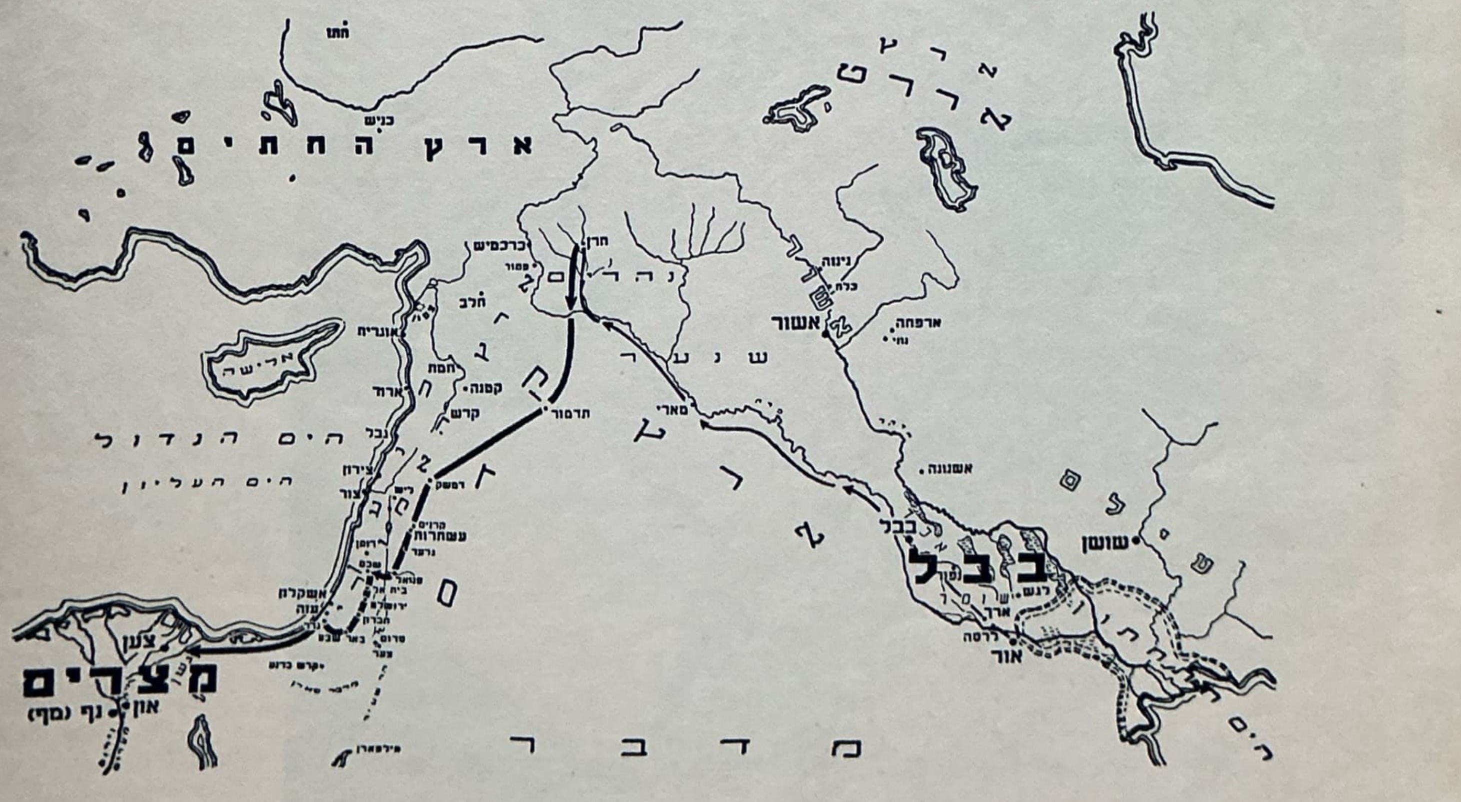
בִּתְחִלַּת הָאֶלֶף הַשֵּׁנִי לִפְנֵי הַסְּפִירָה יִסְּדוּ שִׁבְטֵי הָאֱמוֹרִי כַּמָּה
1550—1850 מְלוּכוֹת. הַחֲשׁוּבָה שֶׁבָּהֶן, מַלְכוּת בָּבֶל, הִגִּיעָה לִידֵי שִׂגְשׂוּג
1686—1728 תַּרְבּוּתִי וְכַלְכָּלִי רַב בִּימֵי הַמְחוֹקֵק הַגָּדוֹל חַמּוּרַבִּי. בָּעֵת הַהִיא גָּבְרָה הַשְׁפָּעַת הַתַּרְבּוּת הַבַּבְלִית בְּכָל קַדְמַת אַסְיָה, וְהָאַכַּדִּית (בַּבְלִית־אַשּׁוּרִית) הָיְתָה לְלָשׁוֹן בֵּינְלְאֻמִּית. — בְּרֵאשִׁית
1720—2000 הַתְּקוּפָה הַזֹּאת עֲדַיִן עָמְדָה בְּתָקְפָּהּ הַמַּלְכוּת הַתִּיכוֹנָה בְּמִצְרַיִם, וְהַשְׁפָּעָתָהּ הַמְּדִינִית וְהַכַּלְכָּלִית עַל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהָיְתָה גְּדוֹלָה מֵאָז וּמִקֶּדֶם, הִגִּיעָה לְשִׂיאָהּ.

בַּמֵּאוֹת הַי״ח—הַי״ז נָעוּ עַמִּים צְפוֹנִיִּים, לֹא־שֵׁמִיִּים, מִמְּקוֹמוֹתֵיהֶם בַּאֲרָרָט וּבְאַסְיָה הַקְּטַנָּה, וְנָהֲרוּ דָּרוֹמָה וְדָרוֹמָה־מַעֲרָבָה, וּבְדַרְכָּם עָקְרוּ וְגָרְרוּ אַחֲרֵיהֶם שִׁבְטֵי שֵׁם רַבִּים. כּוֹבְשִׁים מֵאַסְיָה
1720 הִשְׁתַּלְּטוּ עַל מִצְרַיִם, כּוֹנְנוּ אֶת הַמַּמְלָכָה הַחִקְסוֹסִית, שֶׁכָּלְלָה אֶת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וְקָבְעוּ אֶת בִּירָתָם בְּצֹעַן.

בָּעֵת הַהִיא נוֹסְדוּ בְּקַדְמַת אַסְיָה שָׁלֹשׁ מְלוּכוֹת לֹא־שֵׁמִיּוֹת:
1500 מִיתָנִי, הַמְּלוּכָה הַחֹרִית — הַהֹדוּ־אִירָנִית — בִּצְפוֹן־מַעֲרַב
1600 מֶסוֹפּוֹטַמְיָה, הַמְּלוּכָה הַחִתִּית בְּמִזְרַח אַסְיָה הַקְּטַנָּה,
1550 וְהַמְּלוּכָה הַכַּשִּׁית בְּבָבֶל.

★

בִּתְקוּפָה זוֹ נְעוּצָה רֵאשִׁית הָעִבְרִים בְּאֶרֶץ כְּנַעַן; בָּהּ
בראשית, יא־לז קְשׁוּרוֹת מַסֹּרוֹת יִשְׂרָאֵל עַל הָאָבוֹת אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּפָרָשַׁת מַסְּעוֹתֵיהֶם מֵאוּר עַד חָרָן וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם, וּבָהּ מִשְׁתַּלְּבִים
מב־מז סִפְרֵי־הַיַּחַשׂ שֶׁל בְּנֵי־עֵבֶר לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם: יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי־קֶדֶם, עַמּוֹן וּמוֹאָב, אֱדוֹם וְיִשְׂרָאֵל, וּמִשְׁפְּחוֹת אֲרָם — קְבוּצוֹת שֶׁל מִשְׁפָּחוֹת וּבָתֵּי־אָב, הַנּוֹסְעִים בְּעֵדֶר וְתָרִים אַחַר מִרְעֶה וּמַעְיְנוֹת מַיִם, גַּם עוֹבְדִים אֶת הָאֲדָמָה, מִתְפַּשְּׁטִים לְכָל עֵבֶר וְנִפְרָדִים אֵלֶּה מֵעַל אֵלֶּה מִדֵּי יֵצַר הַמָּקוֹם מֵהָכִילָם יַחַד.

אָנֹכִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ ...מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת בראשית, טו ז-יח

יְצִיאַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם 1300—1250 לפה"ס

1550 בִּנְפֹל מַמְלֶכֶת הַהִקְסוֹסִים נִפְתְּחָה
תְּקוּפַת „הַמַּלְכוּת הַחֲדָשָׁה" הַלְּאֻמִּית
בְּמִצְרַיִם. פַּרְעֹה תְּחוּתְמֶס הַשְּׁלִישִׁי
1468 כָּבַשׁ אֶת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְסוּרְיָה עַד
נְהַר פְּרָת. לַהֲלָכָה הָיְתָה כְּנַעַן תַּחַת
יַד מִצְרַיִם קָרוֹב לְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה,
וְאוּלָם לְמַעֲשֶׂה הִתְרַעֵר הַשִּׁלְטוֹן
הַמִּצְרִי בָּהּ בִּתְחִלַּת הַמֵּאָה הַי"ד,
עֵקֶב לַחַץ חָזָק מִחוּץ (חֵת מִצָּפוֹן
וּבְנֵי־עֵבֶר מִקֶּדֶם) וְהִתְפָּרְדוּת וְהִתְ־
רוֹצְצוּת מַתְמֶדֶת מִבִּפְנִים. מַלְכֵי
1310—1290 מִצְרַיִם הַתַּקִּיפִים, סֶתִי הָרִאשׁוֹן
1290—1224 וְרַעְמְסֵס הַשֵּׁנִי, בִּקְשׁוּ לַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ.
אַחֲרֵי שָׁנִים שֶׁל מִלְחָמוֹת קָשׁוֹת עִם
הַחִתִּים וּמְרִידוֹת בְּאֶרֶץ כְּנַעַן נִכְרְתָה
1270 בְּרִית־פְּשָׁרָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין חֵת:
מִצְרַיִם וִתְּרָה עַל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר

מֵעֵבֶר לִנְהַר ארנת (אוֹרוֹנְטֶס), וְאֶרֶץ כְּנַעַן עַד ארנת נִכְלְלָה בִּגְבוּלָהּ. רַעְמְסֵס לֹא חִדֵּשׁ אֶת עָזָּהּ שֶׁל מִצְרַיִם. כְּבָר בְּיָמָיו הִתְרוֹפֵף מַעֲמָדָהּ בִּכְנַעַן וְאַחֲרָיו גָּדַל רִפְיוֹנָהּ. עַמִּים חֲדָשִׁים הִגִּיעוּ אֶל חוֹפֵי אַסְיָה הַסְּמוּכִים לְאַרְצוֹ — בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְטֵי עֵבֶר אֲחֵרִים מִן הַמִּדְבָּר וְ„גוֹיֵי הַיָּם" מִצָּפוֹן וּמִיָּם — וְהוֹסִיפוּ לְחַבֵּל בַּמָּרוּת הַמִּצְרִית וְלַהֲרִיקָהּ מִתָּכְנָהּ. בְּמִסְגֶּרֶת זוֹ מִשְׁתַּלֶּבֶת הַמָּסֹרֶת עַל שִׁעְבּוּד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם — „וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ" שמות, א, 11—13 — וְעַל גְּאֻלָּתָם בִּידֵי מֹשֶׁה שמות, א—טו. אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה חוֹלְלוּ תְּנוּעַת שִׁחְרוּר,

שֶׁנִּסְתַּיְּמָה בִּיצִיאָה. מְאֹרָע זֶה, שֶׁ־
נַּעֲשָׂה מֶרְכַּז הַתְּפִיסָה הַהִיסְטוֹרִית
וְהַדָּתִית בְּמָסֹרֶת יִשְׂרָאֵל, אֵרַע
בִּשְׁנַת 1280 בְּקֵרוּב. שָׁנִים רַבּוֹת
נָדְדוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וּמֶרְכָּזָם שמות, טז—כ
קָדֵשׁ־בַּרְנֵעַ בִּקְצֵה הַנֶּגֶב; וְכַאֲשֶׁר
נִכְשְׁלוּ נִסְיוֹנוֹתֵיהֶם לַחְדֹּר לִכְנַעַן מִן
הַדָּרוֹם, פָּנוּ לְמִזְרָח וְנָעוּ אֶל עֵבֶר במדבר, יב—כא
הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה. כַּמָּה שְׁבָטִים, מִן
הַקְּרוֹבִים לָהֶם בְּדָם וּבְיַחַשׂ, נִסְפְּחוּ דברים א—ב
אֲלֵיהֶם בְּעֵת נְדוּדֵיהֶם. בְּלֶכְתָּם בִּישִׁי־
מוֹן, בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצָמָא, חָזוּ בְּעֵינֵי
רוּחָם „אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ", שֶׁ־ שמות, ג, 8
הַבְטָחָה לַאֲבוֹתֵיהֶם.
הַמָּסֹרֶת עַל יְצִיאַת מִצְרַיִם, עַל הַ־
נְּדִידָה בַּמִּדְבָּר, עַל מַעֲמַד הַר סִינַי
וְהַיְשִׁיבָה בְּקָדֵשׁ־בַּרְנֵעַ הִיא שֶׁיִּחֲדָה
אֶת דְּמוּת עַם יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹתָיו.

וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ... שמות, ג, 8

כִּבּוּשׁ וְהִתְנַחֲלוּת

3. כִּבּוּשׁ כְּנַעַן 1250—1200 לפנה"ס

במדבר, לג. מִמֶּרְכָּזָם בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ נָעוּ מַחֲנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעֵבֶר כְּנַעַן מִזְרָחָה כְּשֶׁהֵם מִתְפָּרְדִים וְשׁוּב מִתְאַחֲדִים בְּמַסְּעוֹתֵיהֶם וּמַגִּיעִים בְּנַחְשׁוֹלִים רְצוּפִים זֶה לָזֶה לְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן. מֵהֶם („בְּנֵי רָחֵל" — „בֵּית יוֹסֵף") עָבְרוּ בְּ„דֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ" טֶרֶם הִוָּסֵד הַמְּלוּכוֹת הָאֱדוֹמִית, הַמּוֹאָבִית וְהָאֱמוֹרִיּוֹת, וּמֵהֶם („בְּנֵי לֵאָה") נֶאֶלְצוּ לַעֲבֹר בְּ„דֶרֶךְ
במדבר, כא, 4 יַם־סוּף", „לִסְבֹב אֶת אֶרֶץ אֱדוֹם" וְאֶת מוֹאָב; אַף נִלְחֲמוּ בְּמַלְכֻיּוֹת הָאֱמוֹרִי אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד וּבַבָּשָׁן וּכְבָשׁוּם. הַכִּבּוּשִׁים בְּעֵבֶר־הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה חִזְּקוּ אֶת לֵב הָעָם וְהֵקֵלּוּ עָלָיו אֶת הַהִתְפַּשְּׁטוּת בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אֲשֶׁר לַשִּׁלְטוֹן הַמִּצְרִי לֹא הָיָה בָּהּ תֹּקֶף אֶלָּא בְּחֶבֶל הַחוֹף וּבָעֲמָקִים, וְאִלּוּ הָרֶיהָ, בַּעֲלֵי הַיִּשּׁוּב הַקָּלוּשׁ, הָיוּ חָפְשִׁים מֵעֹל זָרִים.

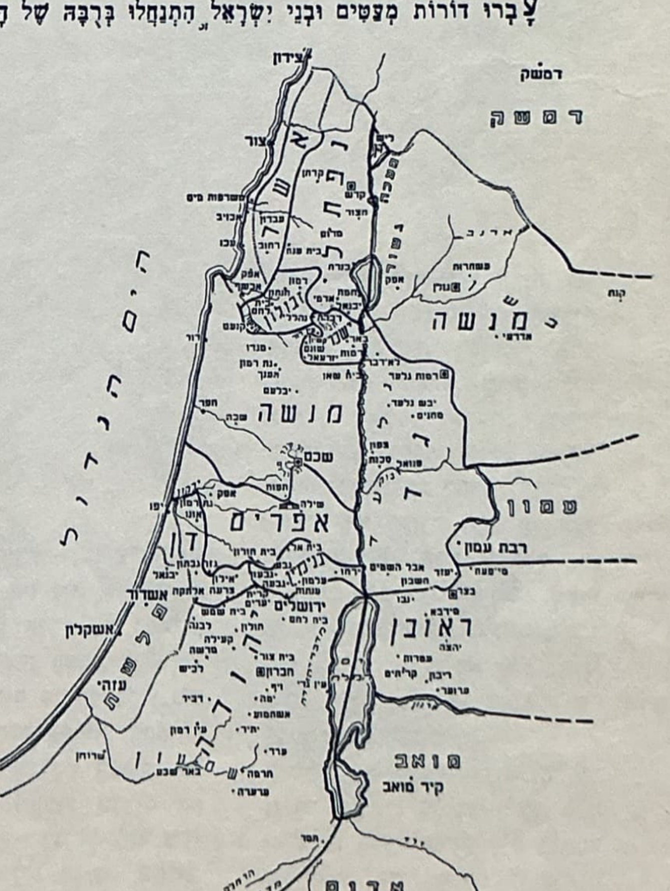
יהושע, א, 1 מֵעַרְבוֹת מוֹאָב, מוּל יְרִיחוֹ, יָצָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן לִפְנֵי הָעָם, הֶעֱבִירוֹ אֶת הַיַּרְדֵּן, כָּבַשׁ אֶת בִּקְעַת יְרִיחוֹ וְהָרֵי בִנְיָמִין. בִּנְפֹל עָרֵי־הַמִּבְצָר הַמְּצֻטּוֹת אֲשֶׁר בְּחֶבֶל זֶה נִפְתַּח הַר אֶפְרַיִם לִפְנֵי הִתְנַחֲלוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִלּוּ בְּרִית גִּבְעוֹן וּשְׁאָר עָרֵי הַחִוִּי שֶׁבְּמַעֲרַב הָרֵי בִנְיָמִין הִשְׁלִימָה עִמָּהֶם. אָז חָבְרוּ עֲלֵיהֶם מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי אֲשֶׁר בִּדְרוֹם הָאָרֶץ, אֲבָל נִגְּפוּ לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּבָזֶה נִפְתְּחָה הַדֶּרֶךְ לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דָּרוֹמָה. „בְּנֵי לֵאָה", שֶׁכָּבְשׁוּ קֹדֶם לָכֵן, בִּימֵי מֹשֶׁה, אֶת הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן — מֵהֶם מִתְפַּשְּׁטִים צָפוֹנָה וְקֵדְמָה וּמַגִּיעִים עַד הַחֶרְמוֹן וְעַד נְהַר פְּרָת, מֵהֶם — בְּנֵי יְהוּדָה וְשִׁמְעוֹן — נוֹדְדִים לִדְרוֹם כְּנַעַן וּמִתְנַחֲלִים בְּהַר יְהוּדָה וּשְׁפֵלָתוֹ וּבְמֶרְחֲבֵי הַנֶּגֶב. בְּהֶמְשֵׁךְ כִּבּוּשֵׁיהֶם מִתְפַּשְּׁטִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צָפוֹנָה — עַד קְצֵה הַגָּלִיל הָעֶלְיוֹן — וּמַנְחִילִים מַפָּלָה גְמוּרָה לְמַלְכֵי „גְּלִיל הַגּוֹיִם".

הַחֲקִירָה הָאַרְכֵיאוֹלוֹגִית מְלַמֶּדֶת, כִּי בַּמֵּאָה הַי"ג נֶחֶרְבוּ עָרֵי־מְלוּכָה וּמְקוֹמוֹת יִשּׁוּב בֶּהָרִים, וְהָאֻכְלוּסִים הַקּוֹדְמִים פִּנּוּ מָקוֹם
1215—1224 לַחֲדָשִׁים. בִּכְתֹבֶת מֶרְנֶפְתַּח, מֶלֶךְ מִצְרַיִם, נִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל בְּצַד כַּמָּה שֵׁמוֹת אֲחֵרִים שֶׁל עָרִים וַעֲמָמִים בִּכְנַעַן, שֶׁפַּרְעֹה זֶה עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים.

בְּסוֹף הַמֵּאָה הַי"ג עוֹד הִתְרוֹצְצוּ בָּאָרֶץ שְׁנֵי הַיְסוֹדוֹת הַיְרִיבִים: הַכְּנַעֲנִים הַיּוֹשְׁבִים בָּעֲמָקִים, וּבְיָדָם מִדָּה שֶׁל תַּרְבּוּת טֶכְנִית (עָרִים בְּצוּרוֹת, רֶכֶב בַּרְזֶל), וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֶחֱזוּ בְּ„הַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁפֵלָתוֹ", וּמָסֹרֶת אָבוֹת — דְּמוּת מֹשֶׁה „אִישׁ הָאֱלֹהִים" וְזֵכֶר מַרְאוֹת סִינַי — מְפַעֶמֶת בְּנַפְשָׁם וּמַכְשִׁירָה אוֹתָם לַעֲתִידָם. גַּם בְּנַחֲלָתָם עֲדַיִן תְּקוּעוֹת הָיוּ יְתֵדוֹת שֶׁל יִשּׁוּב זָר: קַו עָרִים מְבֻצָּרוֹת מִירוּשָׁלַיִם עַד גֶּזֶר, וְאֵזוֹרֵי עָרִים כְּנַעֲנִיּוֹת בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל וּבְעֵמֶק הַיַּרְדֵּן.

4. הִתְנַחֲלוּת הַשְּׁבָטִים 1250—1150 לפנה"ס

עָבְרוּ דוֹרוֹת מְעַטִּים וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל „הִתְנַחֲלוּ בְּרֻבָּהּ שֶׁל הָאָרֶץ

מִשְּׁנֵי עֶבְרֵי הַיַּרְדֵּן, הִסְתַּגְּלוּ לְחַיֵּי קֶבַע וְהָיוּ לְעוֹבְדֵי אֲדָמָה,
במדבר, לב הַיּוֹשְׁבִים „אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ". שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים וַחֲצִי
דברים, כט הַשֵּׁבֶט שֶׁהִשְׁתַּקְּעוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הִרְחִיבוּ אֶת גְּבוּלָם מִזְרָחָה
יהושע, יג, 13 וְצָפוֹנָה — „וַיֵּשֶׁב גְּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל". בַּמַּעֲרָב הִסְתַּמְּנוּ
יג־יט שְׁלֹשָׁה אֲזוֹרֵי הִתְיַשְּׁבוּת יִשְׂרְאֵלִית: א) בְּהָרֵי הַגָּלִיל (אָשֵׁר, נַפְתָּלִי, יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן); ב) בְּחֶבֶל הֶהָרִים הַמֶּרְכָּזִי (בֵּית יוֹסֵף, בִּנְיָמִין וְדָן); ג) בְּהָרֵי יְהוּדָה וּבַנֶּגֶב (יְהוּדָה, שִׁמְעוֹן, וְשִׁבְטֵי עֵבֶר שֶׁנִּסְפְּחוּ אֶל יְהוּדָה: כָּלֵב, קְנַז, קַיִן וְעוֹד). בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ וּבָנוּ אֶת הֶעָרִים הַהֲרוּסוֹת וְיִסְּדוּ עָרִים חֲדָשׁוֹת, בְּעִקָּר בְּהָרֵי אֶפְרַיִם, שֶׁהָיוּ קַרְקַע בְּתוּלָה וְשִׁבְטֵי יוֹסֵף בֵּרְאוּ אֶת
יז, 15־18 יַעֲרוֹתֵיהֶם וְהִכְשִׁירוּם לְהִתְיַשְּׁבוּת. שְׂרִידֵי הַכְּנַעֲנִי הָיוּ לְצַנִינִים בְּעֵינֵי הַמִּתְיַשְּׁבִים, וְיֵשׁ שֶׁהִכְשִׁילוּ אֶת מַאֲמַצֵּיהֶם לְהַרְחָבַת
שופטים, א, 25־34 גְּבוּלָם — „וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת בְּנֵי דָן הָהָרָה, כִּי לֹא נְתָנוֹ לָרֶדֶת הָעֵמֶק". לֹא בִּמְהֵרָה וְלֹא בְּנָקֵל הִתְקַדְּמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְצַד הַיָּם וְהִתְפַּשְּׁטוּ בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל וּבְעֵמֶק הַיַּרְדֵּן — „וַיְהִי כִּי חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם אֶת הַכְּנַעֲנִי לָמַס, וְהוֹרֵישׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ". „וַיֵּשֶׁב הָאָשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, כִּי לֹא הוֹרִישׁוֹ". וְאִלּוּ בַּחֲבָלִים אֲחֵרִים הָיָה הַמַּצָּב הָפוּךְ — „וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ".

בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפַת הַהִתְנַחֲלוּת — הַמֵּאָה הַי"ב — הִתְפַּשְּׁטוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ „מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע" וְהִשְׁתַּקְּעוּ בָּהּ שְׁבָטִים־שְׁבָטִים. הַהִתְפַּשְּׁטוּת גָּרְרָה הִתְרוֹפְפוּת קִשְׁרֵי־אַחְדוּת יְשָׁנִים. כָּל שֵׁבֶט עָמַד מוּל אוֹיְבֵי־חוּץ לְבַדּוֹ. מִדֵּי פַּעַם בְּפַעַם נָפַל דְּבַר בֵּין מַטֶּה לְמַטֶּה אוֹ בֵּין כַּמָּה מַטּוֹת, וְהַחֶרֶב אָכְלָה בָּעָם מִבַּיִת. עִם זֹאת לֹא בָּטְלָה הָאַחְדוּת הַלְּאֻמִּית־הַדָּתִית לַחֲלוּטִין. הַשְּׁבָטִים הַמְּפֹרָדִים הוֹסִיפוּ לִהְיוֹת מְאֻחָדִים בְּמָסֹרוֹת־עָבָר וּבְפֻלְחַן מְקוֹמוֹת קְדוֹשִׁים.

וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ שופטים, ב, 6

הים הגדול
ים כנרת
ים המלח
שכם
חצור
חברון
ירושלים
חשבון
רבת עמון
דמשק
עזה
צידון
צור
קיר מואב
ויקח יהושע
את-כל-הארץ הזאת-
ההר
ואת-כל-הנגב...
ואת-השפלה
ואת-הערבה
ואת-הר ישראל
ושפלתו,
מן-ההר החלק
העלה שעיר
ועד-בעל גד
בבקעת הלבנון
תחת
הר-חרמון
יהושע יא, 16-17

מפת מלחמות שאול ◄

מִשִּׁלְטוֹן שׁוֹפְטִים לִמְלוּכָה

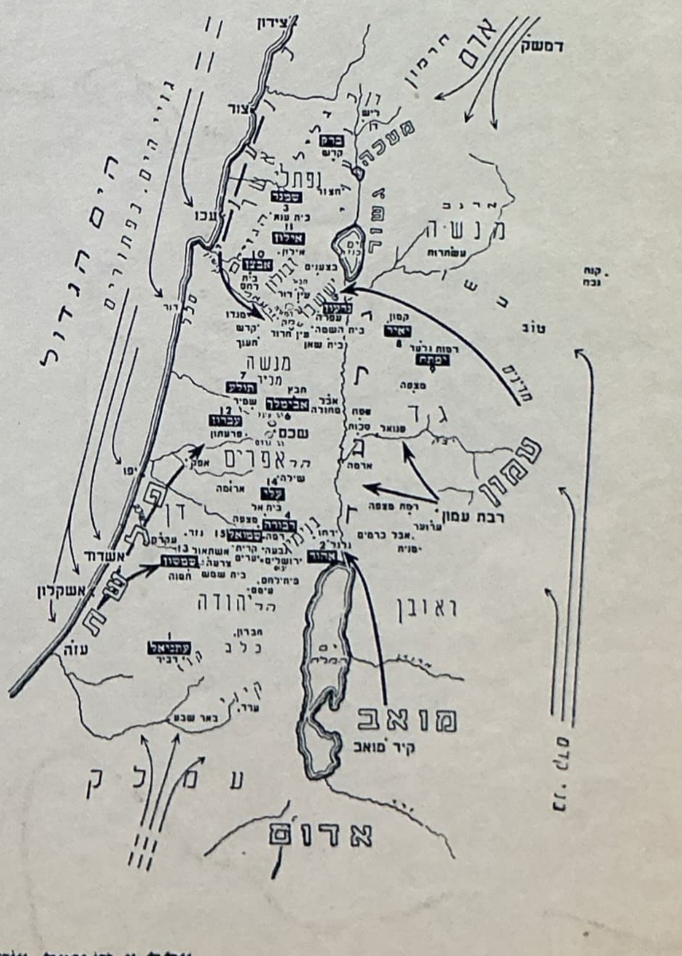
5 הַשּׁוֹפְטִים וּפְעֻלֵּיהֶם 1200—1025 לפנה"ס

בִּתְקוּפַת מִשְׁטַר הַשְּׁבָטִים וּבָתֵּי־הָאָבוֹת לֹא חָדְלוּ נַפְתּוּלֵי
יִשְׂרָאֵל עִם הָעֲמָמִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ. כֵּן נִמְשְׁכוּ תְּנוּדוֹת בְּנֵי־
קֶדֶם וְעַמֵּי הַצָּפוֹן הַמִּתְפָּרְצִים אֶל הָאָרֶץ, מִן הַמִּדְבָּר וּמִן הַיָּם,
וּשְׁכֵנִים תַּקִּיפִים לְחָצוּהוּ תְּכוּפוֹת: בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב „רָעֲצוּ
שופטים, י, 8־9 וְרוֹצְצוּ" אֶת שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְיֵשׁ שֶׁעָבְרוּ אֶת
הַיַּרְדֵּן „לְהִלָּחֵם גַּם בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִין וּבְבֵית אֶפְרַיִם". בִּשְׁעַת־
ב־ג חֵרוּם הָיוּ מִתְחַבְּרִים יַחַד חֶלְקֵי שְׁבָטִים, וְאַף שְׁבָטִים שְׁלֵמִים,
וּבְרֹאשָׁם שׁוֹפֵט אוֹ קָצִין — אִישׁ גִּבּוֹר, שֶׁעוֹרֵר אֶת בְּנֵי שִׁבְטוֹ,
אוֹ מִסְפַּר שְׁבָטִים, לַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם. הַשּׁוֹפֵט הָיָה מַצְבִּיא,
מוֹשֵׁל, מְחוֹקֵק, וְאִם צָלְחָה דַרְכּוֹ בַּמִּלְחָמָה, שָׁמַר בְּיָדוֹ הַרְבֵּה
מִסַּמְכוּתוֹ גַּם בִּימֵי שָׁלוֹם. שִׁלְטוֹן הַשּׁוֹפְטִים בִּשֵּׂר אֶת הַמְּלוּכָה.
ד־ה בְּרֵאשִׁית תְּקוּפַת הַשּׁוֹפְטִים הִתְחַדְּשָׁה בְּרִית מַלְכֵי כְּנַעַן בִּצְפוֹן
הָאָרֶץ. הֵם הִפִּילוּ אֶת חִתִּיתָם עַל יִשְׂרָאֵל וְשָׁבְשׁוּ עֲלֵיהֶם אֶת
1200 בק' דַּרְכֵי הָאָרֶץ. דְּבוֹרָה הַנְּבִיאָה מֵהַר־אֶפְרַיִם וּבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם
מִקֶּדֶשׁ־נַפְתָּלִי עוֹרְרוּ אֶת הַשְּׁבָטִים בַּצָּפוֹן וּבְלֵב הָאָרֶץ לָקוּם
עַל דּוֹחֲקֵיהֶם. הַנִּצָּחוֹן עַל בְּרִית מַלְכֵי הַצָּפוֹן הִבְטִיחַ אֶת עֲתִידוֹ
שֶׁל הַיִּשּׁוּב הַיִּשְׂרְאֵלִי בַּגָּלִיל וּבְעֵמֶק יִזְרְעֶאל.
שופטים, ז־ח אַחֲרֵי דוֹר אוֹ שְׁנַיִם עָלוּ מִן הַמִּדְבָּר מַחֲנוֹת מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי
קֶדֶם וְהִתְחִילוּ פּוֹשְׁטִים בָּאָרֶץ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה. אָז הוֹשִׁיעַ אֶת
1150 בק' הָעָם גִּדְעוֹן מֵעָפְרָה, מִשֵּׁבֶט מְנַשֶּׁה. הוּא הִכָּה אֶת הַשּׁוֹסִים
בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל, הֱפִיצָם וּרְדָפָם הַרְחֵק בַּמִּדְבָּר. בְּיָמָיו כְּבָר
נִסְּרָה בְּיִשְׂרָאֵל מַחֲשֶׁבֶת הַמְּלוּכָה, — מוּמֵי מִשְׁטַר־הַשְּׁבָטִים
הָרוֹפֵף הָיוּ גְּלוּיִים לַכֹּל.

בָּעֵת הַהִיא הוֹפִיעַ עַל הַבָּמָה הַהִסְטוֹרִית בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גּוֹרֵם חָדָשׁ:
הַפְּלִשְׁתִּים, שֵׁבֶט מִ„גּוֹיֵי הַיָּם". בַּעֲלֵי נֶשֶׁק בַּרְזֶל. שֶׁפָּשְׁטוּ עַל קַדְמַת
אַסְיָה בַּמֵּאָה הַי"ג, וּמַחֲנוֹתֵיהֶם הֶחֱרִידוּ אֶת חוֹפָיו הַמִּזְרָחִיִּים שֶׁל
הַיָּם הַתִּיכוֹן וְאֶת מִצְרַיִם. בִּתְחִלַּת הַמֵּאָה הַי"ב נֶהֶפְכָה תְנוּדָה זוֹ
לְהִתְפָּרְצוּת כַּבִּירָה. הֶרֶס וְחֻרְבָּן הֵבִיאוּ „גּוֹיֵי הַיָּם" עַל מַמְלֶכֶת
הַחִתִּים וְעַל כַּמָּה מְדִינוֹת וְעָרִים בְּסוּרְיָה. הַנַּחְשׁוֹל נֶעֱצַר בִּכְנַעַן
וּבִגְבוּלוֹת מִצְרַיִם, וְהַפְּלִשְׁתִּים וּבְנֵי בְּרִיתָם נֶאֶחֱזוּ בְּחוֹפֵי הָאָרֶץ. 1150 בק'
הַפְּלִשְׁתִּים, מוֹצָאָם, לְפִי הַמָּסֹרֶת הַמִּקְרָאִית, מִכַּפְתּוֹר (כְּרֵתָה
וְאִיֵּי הַיָּם הָאֶגֶאִי). מֵרֵאשִׁית בּוֹאָם אֶל הָאָרֶץ הִשְׁתַּקְּעוּ בַּחוֹף
וּבַשְּׁפֵלָה וְהֵקִימוּ אֶת בְּרִית „חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים", אֲדוֹנֵי הֶעָרִים שופטים, ג, 3
הָעַתִּיקוֹת: עַזָּה, אַשְׁקְלוֹן, אַשְׁדּוֹד, גַּת וְעֶקְרוֹן. הַכְּרֵתִים הִתְנַחֲלוּ
בִּשְׁפֵלַת הַנֶּגֶב, וְאֶחָד מִ„גּוֹיֵי הַיָּם" שֶׁבָּאוּ עִם הַפְּלִשְׁתִּים, סכל
שְׁמוֹ, הִתְיַשֵּׁב בְּנָפַת דּוֹר, לְרַגְלֵי הַכַּרְמֶל.
בַּמֵּאָה הַי"א הִרְחִיבוּ הַפְּלִשְׁתִּים אֶת גְּבוּלָם מִזְרָחָה וְדָחֲקוּ 1100
אֶת רַגְלֵי שְׁכֵנֵיהֶם, בְּנֵי־דָן וּבְנֵי־יְהוּדָה. הַסִּפּוּרִים עַל שִׁמְשׁוֹן יג—
וְעַל נְדִידַת בְּנֵי־דָן צָפוֹנָה יְסוֹדָם בַּמְּאֹרָעוֹת הָאֵלֶּה. מֵחֶבֶל 1075 בק'
דָּן עָבְרוּ הַפְּלִשְׁתִּים אֶל גְּבוּלוֹת בִּנְיָמִין. בְּדֶרֶךְ הִתְפַּשְּׁטוּתָם שמואל א, ד־ז
בַּשָּׁרוֹן הִתְנַגְּשׁוּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, נָחֲלוּ נִצָּחוֹן מַכְרִיעַ לְיַד אֲפֵק 1050
וְחָדְרוּ גַּם לְהָרֵי אֶפְרַיִם. מַרְבִּית הָאָרֶץ נִכְנְעָה לִפְנֵיהֶם וְהָיְתָה
כְּפוּפָה לָהֶם שָׁנִים רַבּוֹת. בִּימֵי הַשֵּׁפֶל הָאֵלֶּה חָלָה פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל
שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא בְּבִנְיָמִין וּבְאֶפְרַיִם. הוּא „שָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל" דּוֹר 1030
שָׁלֵם וְהִתְאַמֵּץ לְחַזֵּק אֶת לֵב הָעָם וּלְלַכְּדוֹ לְמִלְחָמָה עִם הַכּוֹבְשִׁים.
אָז הִתְחִילָה תְּנוּעַת שִׁחְרוּר, שֶׁהֵבִיאָה לִידֵי יִסּוּד הַמְּלוּכָה.

6. מַלְכוּת שָׁאוּל 1025—1010 לפנה"ס

בְּסוֹף הָאֶלֶף הַשֵּׁנִי לפנה"ס יָרְדוּ מַלְכוּת מִצְרַיִם וּמַלְכוּת בָּבֶל
מִגְּדֻלָּתָן; מַמְלֶכֶת הַחִתִּים נִפְּצָה לִרְסִיסִים; אַף כֹּחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר 1200 בק'
תַּשׁ, אַחֲרֵי יְגִיעַת הַכִּבּוּשִׁים שֶׁהוֹגִיעָהּ תִּגְלַת־פִּלְאֶסֶר הָרִאשׁוֹן. 1100
אָז נוֹסְדוּ מְלוּכוֹת אֲרָם בְּבִקְעַת נַהֲרַיִם וּבְסוּרְיָה (בֵּית־עֶדֶן,
צוֹבָה). כַּמָּה מִשִּׁבְטֵי אֲרָם שֶׁהִגִּיעוּ עַד גְּבוּלוֹת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל
הִתְחִילוּ פּוֹלְשִׁים אֶל צְפוֹן הָאָרֶץ וְאֶל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן. עָרֵי הַצִּידוֹנִים
קָמוּ לִתְחִיָּה וְיָדְעוּ תְּקוּפָה חֲדָשָׁה שֶׁל פְּרִיחָה
בָּעֵת הַהִיא כּוֹנֵן שָׁאוּל בֶּן קִישׁ, מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין, אֶת מַמְלֶכֶת 1025 בק'
יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנָה. רַב פְּעָלִים הָיָה שָׁאוּל. „וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי שמואל א, ט, 2;
יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ, מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל הָעָם". הוּא „לָכַד יד, 47
אֶת הַמְּלוּכָה" אַחֲרֵי הָדְפוֹ אֶת הָעַמּוֹנִים מִגִּלְעָד, וּפָרַק עֹל שֶׁל יא־טו
פְּלִשְׁתִּים מֵעַל צַוַּאר יִשְׂרָאֵל. גַּם אֶת יְהוּדָה הִצִּיל מִיַּד שׁוֹסֵי
הַנֶּגֶב, הָעֲמָלֵקִים. כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדוּ בּוֹ וְהִתְלַכְּדוּ סְבִיבוֹ.
גִּבְעַת שָׁאוּל, מְקוֹם מוֹשָׁבוֹ, הָיְתָה בִּירַת מַלְכוּתוֹ; שָׁם חָנָה
צְבָא הַקֶּבַע שֶׁלּוֹ. כִּמְעַט כָּל הַיִּשּׁוּב הַיִּשְׂרְאֵלִי, מִשְּׁנֵי עֶבְרֵי הַיַּרְדֵּן,
נִכְלַל בְּתוֹךְ מְדִינָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל. אָכֵן גְּבוּלוֹתֶיהָ לֹא הָיוּ קְבוּעִים.
אַף רַבִּים הִתְנַגְּדוּ לַמֶּלֶךְ וּלְ„מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ": מִתְבַּדְּלִים, שֶׁמִּשְׁטַר־ ח, 9—
הַשְּׁבָטִים הַיָּשָׁן הָיָה קָרוֹב לְלִבָּם וּבְיִחוּד מִשְׁפָּחוֹת וּמַעֲמָדוֹת מִבֵּין
הַמְיֻחָסִים שֶׁשָּׁאוּל רְדָפָם בְּאַף וְעָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. גַּם בְּדָוִד חֲתָנוֹ, יז—
אֲשֶׁר קָנָה לוֹ שֵׁם בַּמִּלְחָמוֹת עִם פְּלִשְׁתִּים, מָצָא הַמֶּלֶךְ רָעָה
וּבִקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ. זוֹ הָיְתָה שְׁעַת רִפְיוֹן לְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל הַצְּעִירָה.
הַפְּלִשְׁתִּים לֹא הֶחְמִיצוּהָ: הֵם יָצְאוּ בְּ„דֶרֶךְ הַיָּם" וְהִתְפָּרְצוּ כח—
לְעֵמֶק יִזְרְעֶאל, מְקוֹם הַתֻּרְפָּה שֶׁל הָאָרֶץ. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִגְּפוּ דברי הימים א, י
לִפְנֵיהֶם. וְשָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו נָפְלוּ בַּמַּעֲרָכָה.

וַיָּקֶם יְיָ שֹׁפְטִים וַיּוֹשִׁיעוּם מִיַּד שֹׁסֵיהֶם שופטים, ב, 16

ושאול לכד המלוכה על-ישראל וילחם סביב בכל-איביו... ויעש חיל... שמואל א׳ יד׳ 47, 48

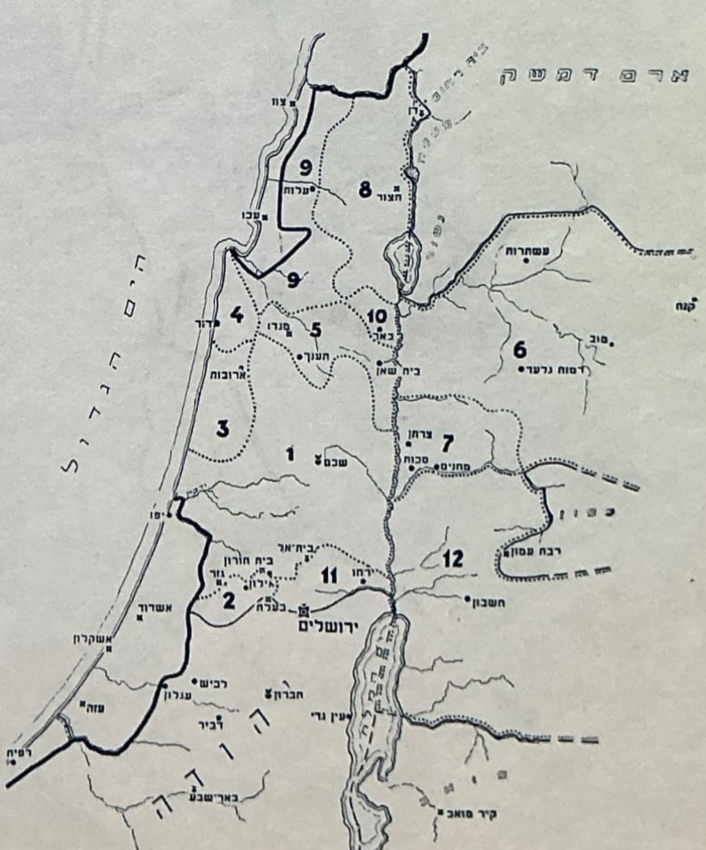
מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל בִּגְדֻלָּתָהּ

7. דוד וכבושיו 1010—970 לפנה"ס

שמואל ב, ב־ד המלוכה שיסד שאול, אף כי נפגעה קשה, לא אבדה. הפלשתים
חזרו לגבולם. יהודה משח עליו (בחברון) למלך את דוד.
1010—1008 בק' ואשבעל בן שאול מלך על ישראל במחנים אשר בגלעד; אחר
1008 נרצח בידי עבדיו, ודוד נמשח למלך על כל ישראל. תקופת
דוד ושלמה היא תור הזהר והגדלה בדברי ימי ישראל. דוד
סים את המשימה שהחל בה שאול. הוא נשא את נפשו להנחיל
לעמו את הארץ בגבולותיה הטבעיים: מנהר פרת עד גבול
מצרים ומן הים הגדול עד ים־סוף. ואמנם, רב הארץ שהבטחה
לאבות קמה לנחלה לבנים, חוץ מגלילות הפלשתים וחבל
החוף מצפון לכרמל.
1003 בק' ראשית מעשי דוד — בסוס מלכותו מבית. הוא לכד את
שמואל ב, ה־יב ירושלים מידי היבוסי ושם אותה לבירת ממלכתו ולמרכז חיי
דבהי"א, יג... ישראל הדתיים והלאמיים לכל הדורות. הוא השיב מידי
הפלשתים את כל אשר לקחו מישראל לפניו בשרון ובאשדות
הרי יהודה והרי אפרים. פלשת הצטמצמה בתחומי חוף הים.
אז יצא לכבושים אל מעבר לגבול הארץ — דרומה, מזרחה
וצפונה. בראשונה עלה על אדום והכניע את הארץ כלה —
הדרך לים־סוף נפתחה לפניו. אחרי־כן כבש את מואב. בני־
עמון קראו לעזרה את מלכי ארם מסוריה ומצפון עבר הירדן:
חיל ארם נגף, ארץ עמון נכבשה. אז פנה דוד צפונה, הכה
את הארמים בבשן, לכד את דמשק והכניע את צובה, ראש
ממלכות ארם בימים ההם. כל הארצות האלה היו תחת יד
ישראל בימי דוד ושלמה. ברית היתה לדוד עם תועי מלך
מלכים א, ה חמת, ועם חירם מלך צור. גבולות הממלכה נעשו קבועים.
שלמה לא המשיך בכבושים: „הניח לו אלהים סביב״. הוא
אמץ את הקשרים המדיניים והמסחריים עם צור, והתחתן עם
פרעה מלך מצרים (מהשושלת הכ"א). אחרי המפעלים הצבאיים
הגדולים באה תקופה של שקט ובטחון, של פריחה כלכלית
ותרבותית עצומה, שארכה רב ימי שלמה.

8. שלמה ומפעליו 970—930 לפנה"ס

בימי דוד ושלמה חלו תמורות חשובות במבנה המדינה
שנוסדה על ידי שאול. שארית ערי הכנענים נלכדו והפכו
ברבן הגדול ישראליות. שרידי העממים, ויתר התושבים שאינם
מלכים א, ט, 21 מבני ישראל, נכנעו „ויעלם שלמה למס עובד״. הוא כונן
ד־י משטר אדמיניסטרטיבי, צבאי וכלכלי חדש: את ארץ ישראל
חלק לשתים־עשרה נציביות, חוץ מארץ יהודה, שנהנתה מזכיות
יתרות כמחוז המלוכה ומושב השלטון — ולכל מחוז מנה נציב.
תחומי הנציביות לא הזדהו עם גבולות השבטים. המסים הטלו
לפי המחוזות („לחם שלמה״). וגם מס־עובד למען המלך נכפה
מלכים א, ט, 20 על האכלוסים, ובעקר על „העם אשר לא מבני ישראל המה״.
החלקה האדמיניסטרטיבית של שלמה (ראה המפה) עמדה בתקפה,
בקצת שנויים, כל ימי קיומה של המלוכה הישראלית.
גם ארצות־הספר — אדום, מואב ועמון, והמדינות הארמיות
— התנהלו על ידי נציבים ופחות כטעם מלכי ירושלים.
דבהי"ב, א־ט עיר דוד — היא ירושלים — עלתה לדרגת מטרופולין של
עם ישראל. שלמה הקים בה ארמנות־פאר והקיפה חומה
960־967 כבירה; הוא בנה את בית־המקדש, „בית הבחירה״. ובזכותו
היתה ירושלים ל„עיר הקדש״, לסמל אחדות ישראל ויחודו
לדורות. בכל קצוי ממלכתו, בעקר במסלות הראשיות, בנה
ערי־רכב וערי־מסכנות, שהגבירו את הבטחון והמריצו את
המשק. תקופת שלמה היתה עת גאות תרבותית וכלכלית
לישראל ולארצו. השקט והבטחון סיעו להתקדמות החקלאות,
המלאכה והמסחר. אכן, עבודת האדמה לסוגיה וגדול בהמות
הוסיפו לתפס מקום ראשי בכלכלת הארץ גם בתקופה זו.
בהרים ובמחוזות הספר נוסדו ישובים חדשים, שטחי בור
נרחבים הכשרו לעבודת־אדמה. בו בזמן התרבו והשתכללו
האמניות. מתוך החקירות הארכיאולוגיות בערבה אשר בארץ
אדום עולה לפנינו דמות שלמה כמפתח מכרות הנחשת
והברזל אשר שם. אין ספק כי מפעלי הבנין המרבים שהקים
המריצוהו לתת את דעתו לתוצרת המחצבים והמתכת.
בידי שלמה היו מפתחות המסחר בין ארצות פרת, חדקל
וצפון־סוריה מזה ובין מצרים מזה. התחתנותו עם פרעה
מלך מצרים מן השושלת הכ"א, וקשרי הידידות עם מלכי
חמת ומצרים, וביחוד עם חירם מלך צור, הועילו לו הרבה
בפתוח סחר־חוץ. השליטה על אילת ועציון־גבר פתחה לפניו
את דרכי־הים אל ערב הדרומית ואל מזרח־אפריקה (אופיר).
מלכים א, ט, 26 אל הארצות האלה השיט צי אניות („אני״) שבנה. שמע גדלת
שלמה וחכמתו יצא עד למרחוק.

כי־הוא רדה בכל־עבר הנהר מתפסח ועד־עזה... ושלום היה לו מכל־עבריו מסביב מלכים א, ה, 4

ויצא שם-דויד בכל-הארצות וי׳׳ נתן את-פחדו על-כל-הגוים דה״א יד יז

ארץ החתים (אסיה הקטנה)	עבר־הנהר (סוריה וא"י)	בבל	אשור	מצרים	בישראל

בישראל

1/2 תקופת־הברונזה התיכונה

בדרך לנחלה 1800—1250

שבטי עבר הנודדים ;
1800—1500 אבות האומה הישראלית :
אברהם — יצחק — יעקב

תקופת־הברונזה המאוחרת

1500—1280 בני־ישראל בגושן
(?) 1280 יציאת מצרים
1280—1240 בני־ישראל במדבר ובעבר־הירדן מזרחה

3/4 כבוש והתנחלות 1250—1150

1250—1230 כבושי יהושע (עבר־הירדן מערבה)
1230—1200 כבושים אחרי מות יהושע

תקופת־הברזל הקדומה

5/6 משלטון שופטים למלוכה 1200—1010

(?) 1200 **דבורה** — התגברות על הכנעני בצפון
(?) 1150 **גדעון** — הדיפת שוסי מדין ובני־קדם
(?) 1100 **יפתח** — הנצחון על בני־עמון
(?) 1075 **שמשון** — עלית פלשתים / נדידת שבט דן
1050 נצחון פלשתים באפק
1030 **שמואל** הנביא

1025—1010 מלכות **שאול**
(?) 1020 נצחון שאול על הפלשתים במכמש
1010 מפלת ישראל בגלבוע

7/8 ממלכת ישראל בגדולתה 1010—930

1010—1008 אשבעל (אישבשת) בן שאול
מולך על ישראל במחנים
1010—1008 **דוד** מולך על יהודה בחברון
1008—1003 **דוד** מולך על כל ישראל בחברון
1003 **דוד** כובש את ירושלים (מצודת ציון)
1003—970 **דוד** מלך ישראל בירושלים
970—930 מלכות **שלמה**
967—960 בנין בית־המקדש

אחיה השילוני

בישראל ויהודה

9/10 התפלגות ומלחמות מגן 930—842

930 התפלגות המלוכה — **ישראל ויהודה**
ירבעם 930—910 | **רחבעם** 930—913
926 שישק מלך מצרים פולש לארץ־ישראל
נדב 910—909 | **אביה** 913—911
בעשא 909—886 | **אסא** 911—871
886/910 מלחמות ישראל בפלשת (מצור גבתון)
(?) 900 מסע זרח הכושי ליהודה
(?) 895 מלחמות בעשא עם אסא ;
מסע בן־הדד לצפון־הארץ
אלה־זמרי־תבני־עמרי
886—885

תקופת הברזל התיכונה

עמרי 885—874
880 יסוד שומרון ע"י עמרי ;
ברית עם צור

אליהו התשבי

אחאב 874—852 | **יהושפט** 871—849
856 מצור בן־הדד על שומרון
855 תבוסת בן־הדד באפק
853 אחאב בברית מלכי סוריה
נגד אשור (מלחמת קרקר)
852 מסע אחאב ויהושפט לרמות־גלעד
מות אחאב — נגד בן־הדד
אחזיה 852—851
852 מרד מישע מלך מואב
יורם 851—842
851 מסע יורם ויהושפט למואב
850 מפלת מואב ועמון במדבר יהודה

יהורם 849—843
אחזיה 843—842
843/2 מסע יורם ואחזיה לרמות־גלעד
נגד ארם־דמשק
842 קץ בית־עמרי

מצרים · אשור · בבל · עבר־הנהר · ארץ החתים

2000—1720 הממלכה התיכונה
1850—1550 ממלכת בבל הראשונה (הקדומה)
1720 שמשי־אדד I עורך מסע לסוריה
1728—1686 חמורפי
1720—1550 „ממלכת החיקסוס" (כוללת את כנען)
1600 יסוד ממלכת החתים הקדומה
1570 הממלכה החדשה (השושלת הי"ח)
1550 גרוש החיקסוס ממצרים
1550 יסוד הממלכה הכשית
1468 פרעה תחותימס III כובש את א"י (מלחמת מגדו)
1500 יסוד ממלכת מיתני בנהרים

1450 שלטון מיתני באשור
1355 אשוראבליט I מחדש את הממלכה האשורית
1380 ממלכת החתים החדשה — הכנעת מיתני וראשית הסכסוך עם מצרים

1375—1355 תקופת אל־עמארנה
1310—1290 פרעה סתי I (נלחם הרבה בארץ־ישראל)
1290—1224 פרעה רעמסס II (הגדול)
(?) 1275 יסוד מלכויות העברים
אדום, מואב, עמון
1276 רעמסס II נלחם עם חת בקדש על נהר ארנת
1270 ברית שלום בין רעמסס II ובין מלך חת (כנען נשארת בשלטון מצרים)
1280—1250 שלמנאסר I כובש את שארית המלוכה המיתנית
ומרחיב את גבולות אשור
1224—1215 פרעה מרנפתח נלחם בגויי־הים ובעמי ארץ־ישראל
1220 מסע מרנפתח לארץ־ישראל
1206—1200 פרעה סתי II : שבטי אדום מתישבים בפתום
(?1200 נפילת טרויה לפני היונים
1175—1144 פרעה רעמסס III הודף את גויי־הים וביניהם הפלשתים מגבול מצרים
ועורך מסעות צבאיים לארץ־ישראל
1200 קץ ממלכת החתים

עבר־הנהר, סוריה וא"י

1150 קץ הממלכה הכשית
1140 נבוכדנאצר I, הכובש הבבלי,
מרחיב את גבולות ממלכתו לעבר סוריה
1070—940 השושלת הכ"א — תקופת החולשה
1150—1130 בקר', התנחלות הפלשתים בחוף
1100 מלכות סכל, משבטי גויי־הים בדאר

1100 תגלת־פלאסר I עורך מסע לסוריה ולחופי הים התיכון
1050—933 אשורנצרפל I ויורשיו — ירידה / התפשטות הארמים בכל ארצות נהריים
1020 יסוד הממלכות הארמיות :
בית־עדן וממלכת צובה
1038—990 השושלות ה'־ז' — תקופת החולשה
התפשטות הכשדים (משבטי הארמים)
990 נבומכינפל מיסד השושלת ח' — התחזקות בבל

1000 פריחת גבל ושאר ערי הצידונים
צמיחת מושבותיהם בחופי הים התיכון
1000 אביבעל מיסד שושלת חדשה בצור
979—946 חירם I בן אביבעל
940 רצין מיסד את מלכות דמשק

935—912 אשורדן II —
התחדשות הממלכה

945—924 שישק (שושק) מיסד השושלת הכ"ב (הלובית)

926 שישק (שושק) פולש לארץ־ישראל

911—890 אדדנירר II
מרחיב את גבולות אשור ומכניע את הארמים בנהריים

883—859 אשורנצרפל II,
מחדש האימפריה האשורית, עורך מסע לסוריה ופיניקיה
878—846 אתבעל מלך צור (מלכות הצידונים)

859—824 שלמנאסר III
853 מלחמת קרקר נגד ברית מלכי סוריה וא"י
בראשות בן־הדד מלך דמשק

848/5 מסעות שלמנאסר III לארם־דמשק

(?) 843 חזאל מולך בדמשק

בישראל ויהודה	מצרים	אשור	בבל	עבר־הנהר, סוריה וא״י

בישראל ויהודה

11/12 אלישע

שפל וגאות לפני הקיץ 842—744

יהוא 842—814 | עתליה 842—837

841 יהוא מעלה מס לשלמנאסר III

816/5 מסע חזאל מלך דמשק על ישראל ויהודה

יואחז 814—798 | יהואש 837—798

יואש 798—784 | אמציה 798—784

עמוס מתקוע

ירבעם (II) 784—744 | עזיה לבדו 784—759

784/3 נצחון ירבעם על ארם־דמשק

780 מסע עזיהו לפלשת ואדום

הושע בן בארי

זכריה 744 | עזיהו בשיתוף בנו יותם 759—743

13/14

בכף מלכי אשור 744—640

מנחם 744—735 | אחז 743—727

פקחיה 735—734

פקח 734—732 | 734 מותו של עזיה

ישעיהו בן אמוץ

732 כבוש הגליל, השרון והגלעד ע״י תגלת־פלאסר III

מיכה המורשתי

הושע 732—724 | חזקיהו 727—

724 ראשית מצור שומרון ע״י שלמנאסר V

721 כבוש שומרון ע״י סרגון

ביהודה

חזקיהו 727—698

701 מסע סנחריב ליהודה

מנשה 697—643

673 כניעתו לפני אסרחדון

אמון 642—640

15/16

אבדן ישראל ונפתולי יהודה 732—597

צפניה נחום אוריה ירמיהו

יאשיהו 639—609

628 מרחיב גבול יהודה באפרים

622 גלוי ספר־הברית בבית־המקדש

609 תבוסת יאשיהו לפני נכו II במגדו

יהואחז 609

יהויקים 608—598

609/8 יהויקים מלך יהודה מטעם נכו II

יהויכין 597

597 גלות יהויכין (גלות ראשונה)

17/8

עלית בבל — חורבן וגלות 597—538

צדקיהו 597—586

586 חורבן בית ראשון ע״י נבוכדנאצר (גלות שניה)

יחזקאל

586—581 גדליהו

581 גלות שלישית לבבל

ירמיהו יורד עם שארית הפליטה למצרים

562 יהויכין שוחרר ממאסרו בבבל

תקופת הברזל המאוחרת

19/20/21

בצל שלטון פרס 538—333

538 הכרזת כורש — התחלת שיבת ציון

חגי זכריה

537 ששבצר — נשיא ליהודה (העליה הראשונה)

521 זרובבל — פחת יהודה (העליה השניה)

520 חידוש המזבח על הר־הבית

519 הסרת המכשולים בבנין הבית השני

519/8 סוף כהונתו של זרובבל

516/5 השלמת בנין הבית

מלאכי

458 עלית עזרא הסופר (העליה השלישית)

445 נחמיה פחה ביהודה

350 המרד בסוריה וא״י בימי ארתחשסתא III

333/2 אלכסנדר מוקדון כובש את ארץ־ישראל

מצרים

750—667 השושלת הכ״ה (הכושית)

665 פסמתיך I (השושלת הכ״ו) משחרר את מצרים מעול אשור

609 פרעה נכו II עורך מסע אל נהר פרת לעזרת אשור

588—569 חפרע

אשור

841 מסע שלמנאסר III לפיניקיה ולדמשק

824 מות שלמנאסר III

806 אדדניררי III עורך מסע לסוריה וא״י; הכנעת ארם־דמשק

782 מות אדדניררי III — ירידה

745—727 תגלת־פלאסר III (פול)

745 ראשית מסעותיו לבבל

743 הכנעת ארצות סוריה וא״י

729 בבל תחת שלטון תגלת־פלאסר III

734/2 מסעותיו לדמשק ולארץ־ישראל

733 חורבן מלכות ארם־דמשק וכבוש הבשן

726—722 שלמנאסר V, עורך מסע לארץ־ישראל (724)

724 ראשית מצור שומרון

722—705 סרגון II, בן תגלת־פלאסר III

721 כבוש שומרון

721/0 שומרון — פחוה אשורית

714 מלחמות סרגון עם מלכות אררט וירידתה

711 אשדוד (פלשת) — פחוה אשורית

709 כבוש בבל — סרגון מלך בבל

705—681 סנחריב

705 תקומת מלכות אררט

701 מלחמת אלתקה — צבא מצרים ניגף לפני סנחריב

689 סנחריב מחריב את בבל

680—669 אסרחדון

679 חורבן צידון ע״י אסרחדון

673 אסרחדון מבסס שלטונו בסוריה וארץ־ישראל

671 אסרחדון מכניע את מצרים

669—631 אשורבנפל

667 כל ארצות עבר־הנהר נכנעות לפני אשורבנפל

667 מסעו למצרים וכבושה

612—608 אשוראבליט II — אחרון מלכי אשור

612 חורבן נינוה

610 נפילת חרן, בירתה האחרונה של אשור

בבל

732—626 השושלת הט׳ — תקופת ההאבקות עם אשור

721—710 מרדך בלאדן II (הכשדי) — מלך בבל

626—605 נבופלאסר, מיסד ממלכת בבל החדשה (מלכות הכשדים)

614 בריתו עם אמכישטר (קיאכסרס) מלך מדי על חורבות אשור העיר

612/10 כבוש ממלכת אשור ע״י בבל ומדי

605—562 נבוכדנאצר II — מלך בבל

605 נכו מובס בידי נבוכדנאצר (מלחמת כרכמיש)

597 הכנעת ירושלים

586/74 מצור נבוכדנאצר על צור „רוכלת הגוים"

556—539 נבונאיד — אחרון מלכי בבל

פרס

555(?)—530 כורש מלך פרס (מלך בבל 539—530)

550 כורש כובש את מדי ומכונן את ממלכת פרס ומדי

546 כבוש ספרד (סרדס), בירת לוד, באסיה הקטנה

539 כבוש בבל — כורש מלך בבל

530—522 כנבוזי

525 כבוש מצרים

522—486 דריוש I | תקומת ערי הצידונים בחסות פרס

521 שנת א׳ לדריוש

522/1 מרידות בבבל

519/8 דכוי המרידות בעבר נהרא ובמצרים ע״י דריוש

486—465 אחשורוש (כסרכסס) בן דריוש

464—424 ארתחשסתא I

359—338 ארתחשסתא III

335—331 דריוש III

333 ניגף באיסוס לפני אלכסנדר מוקדון

330 קץ ממלכת פרס

עבר־הנהר, סוריה וא״י

825(?) יסוד קרת חדשה ע״י הצורים

785 חירם II, מלך צור

784/3(?)—760 דמשק תחת שלטון ישראל

קרת חדשה — יון — רומא

776 האולימפידה הראשונה (הספירה היונית)

770/650 בק׳ התפשטות היונים בארצות הים התיכון

754 יסוד רומא (הספירה הרומאית)

750(?) המלוכה האטרוסקית ברומא

683 בטול המלוכה באתונה — שלטון האריסטוקרטיה

600 תלס — ראשית הפילוסופיה היונית

594 חוקי סולון

580 ראשית עליתה של קרת־חדשה כמעצמה ימית

490 נצחון היונים על דריוש במרתון

480 נצחון היונים על פרס בסלמים

480 צבא קרת־חדשה ניגף לפני גילון שליט סירקוס

450(?) הרודוטוס בארצות המזרח

460/31 תור הזהב ביון — פריקלס

431/04 המלחמה הפלופונסית

339 מות סוקרטס

428—348 אפלטון

384—322 אריסטו

338 רומא בראש הערים הלטיניות

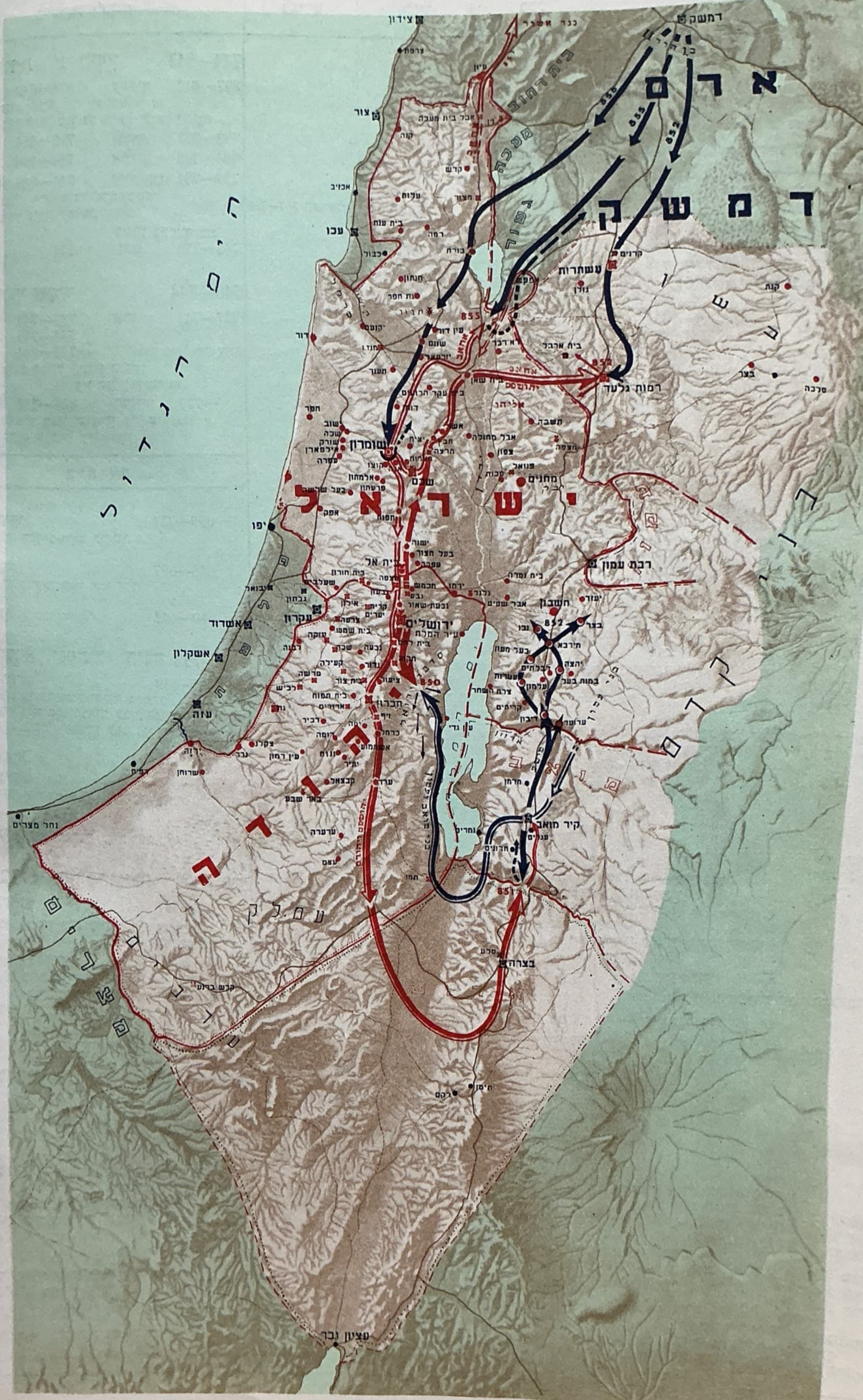
339 פיליפוס מלך מוקדון בראש מדינות יון

336 אלכסנדר מוקדון — מלך יון

331 אלכסנדר מוקדון כובש את בבל ואת פרסא

323 אלכסנדר מוקדון מת בבבל

ראשית התקופה ההלניסטית

ארם
דמשק
הים הגדול
ישראל
יהודה
בני קדם
דמשק
צידון
צור
עכו
יפו
אשדוד
אשקלון
עזה
עקרון
שומרון
שכם
בית אל
ירושלים
חברון
רמות גלעד
רבת עמון
חשבון
מחנים
קיר מואב
בצרה
עשתרות
עמלק
עציון גבר

הִתְפַּלְּגוּת וּמִלְחֲמוֹת־מָגֵן

9. הַמַּאֲבָק בֵּין יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה 930־885 לפנה"ס

בְּסוֹף יְמֵי שְׁלֹמֹה רָפְתָה הַמְּלוּכָה בְּיָדָיו. תְּנוּעוֹת מֶרֶד תָּסְסוּ
מלכים א, יא בְּאֶפְרַיִם, בֶּאֱדוֹם וּבְדַמֶּשֶׂק: בְּקֶרֶב שִׁבְטֵי הַצָּפוֹן גָּבְרָה רוּחַ שֶׁל
יב מְרִי, שֶׁמְּקוֹרָהּ בְּעֹל הַמִּסִּים שֶׁהֵטִיל עֲלֵיהֶם שְׁלֹמֹה וּבְקִנְאַת
דהי"ב, י־יא אֶפְרַיִם בִּיהוּדָה. גַּם מַנְהִיג נִמְצָא לָרוֹגְנִים וְלַקּוֹשְׁרִים, הוּא
יָרָבְעָם בֶּן נְבָט הָאֶפְרָתִי, „אֲשֶׁר הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ". דַּמֶּשֶׂק פָּרְקָה
מֵעָלֶיהָ עֹל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁבָה לִהְיוֹת עִיר־מְלוּכָה לַאֲרַמִּים. בְּמִצְרַיִם
945 חָלָה מַהְפֵּכָה: עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה עָלָה הַמַּצְבִּיא הַלּוּבִי שִׁישַׁק
(שׁוֹשֶׁק), מְיַסֵּד הַשּׁוֹשֶׁלֶת הַכ"ב. מֵאָז בָּא קֵץ לְקִשְׁרֵי הַיְּדִידוּת
בֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת. מִצְרַיִם נָתְנָה יָד וּמַחֲסֶה לְכָל אוֹיְבֵי שְׁלֹמֹה.
930 בְּמוֹת שְׁלֹמֹה מָרְדוּ רֹב שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בִּרְחַבְעָם בְּנוֹ וְהִמְלִיכוּ
עֲלֵיהֶם אֶת יָרָבְעָם. מַלְכוּת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה הִתְפַּלְּגָה לִשְׁתַּיִם:
יְהוּדָה בַּדָּרוֹם, יִשְׂרָאֵל מִצָּפוֹן לָהּ וּבְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן. הַקֶּרַע גָּרַר
מִלְחֶמֶת־אַחִים אֲרֻכָּה, שֶׁדִּלְדְּלָה אֶת שְׁתֵּי הַמְּלוּכוֹת. הַמְּלָכִים
שָׁקְדוּ עַל בִּצּוּר גְּבוּלוֹתֵיהֶם, וְהִצְלִיחוּ לִשְׁמֹר עַל עֶמְדוֹתֵיהֶם
בְּאַרְצוֹת־הַסְּפָר.
מלכים א, יד־טז בִּשְׁנַת 926 עָלָה פַּרְעֹה שִׁישַׁק עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. גְּיִסוֹת מִצְרַיִם
דהי"ב, יב־טז עָבְרוּ בַּדְּרָכִים הָרָאשִׁיּוֹת שֶׁל מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל, וּגְדוּדִים אֲחֵרִים
פָּשְׁטוּ בַּנֶּגֶב. וְאִלּוּ יְרוּשָׁלַיִם נִצְּלָה מִמָּצוֹר לְאַחַר שֶׁרְחַבְעָם שִׁלֵּם
מַס כָּבֵד לְשִׁישַׁק. הַמַּסָּע הָיָה פְּשִׁיטַת שֹׁד וְלֹא מַסַּע כִּבּוּשׁ;
כְּתֹם מַעֲשֵׂה הַבִּזָּה שָׁב שִׁישַׁק אֶל גְּבוּלוֹ.
913/930; 910/930 בִּימֵי יָרָבְעָם וּרְחַבְעָם, וּבַדּוֹרוֹת שֶׁאַחֲרֵיהֶם, לֹא חָדְלוּ הַמִּלְחָמוֹת
911—913 בֵּין שְׁנֵי פִּלְגֵי הָאֻמָּה. נִצְחוֹנוֹ שֶׁל אֲבִיָּם (אֲבִיָּהוּ) בֶּן רְחַבְעָם
עַל יָרָבְעָם הִכְרִיעַ אֶת הַכַּף, לְשָׁעָה, לְטוֹבַת יְהוּדָה. בְּרֵאשִׁית יְמֵי
909/886; 911/871 בַּעְשָׁא וְאָסָא שָׁבָה יַד יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת עַל הָעֶלְיוֹנָה. הִתְקָפַת
895 בק' בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרַם־דַּמֶּשֶׂק עַל עָרֵי הַגָּלִיל הִצִּילָה אֶת יְהוּדָה
מִיַּד בַּעְשָׁא. בָּעֵת הַהִיא נִשְׁקְפָה לִיהוּדָה עוֹד סַכָּנָה — מֵהַדָּרוֹם.
909 בק' זֶרַח הַכּוּשִׁי — כַּנִּרְאֶה שַׁלִּיט בְּאֶרֶץ גְּרָר — עָרַךְ מַסָּע לִיהוּדָה,
פָּלַשׁ אֶל הָאָרֶץ, אֲבָל נִגַּף לִפְנֵי צְבָא הַמֶּלֶךְ אָסָא. יְהוּדָה
שָׁקְטָה וְהִתְחַזְּקָה. לְעֻמַּת זֹאת נֶחֶלְשָׁה מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי
הַמְּרִידוֹת הַתְּכוּפוֹת וְחִלּוּפֵי בָּתֵּי־הַמְּלוּכָה. עַל כֵּן לֹא יָכְלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַף לַפְּלִשְׁתִּים: שָׁנִים רַבּוֹת צָרוּ עַל גִּבְּתוֹן, וְלֹא עָלָה 886—910
בְּיָדָם לְלָכְדָהּ וְלִפְרֹץ דֶּרֶךְ אֶל הַשְּׁפֵלָה.

10. הִתְגּוֹנְנוּת מִפְּנֵי אֲרָם 885—842 לפנה"ס

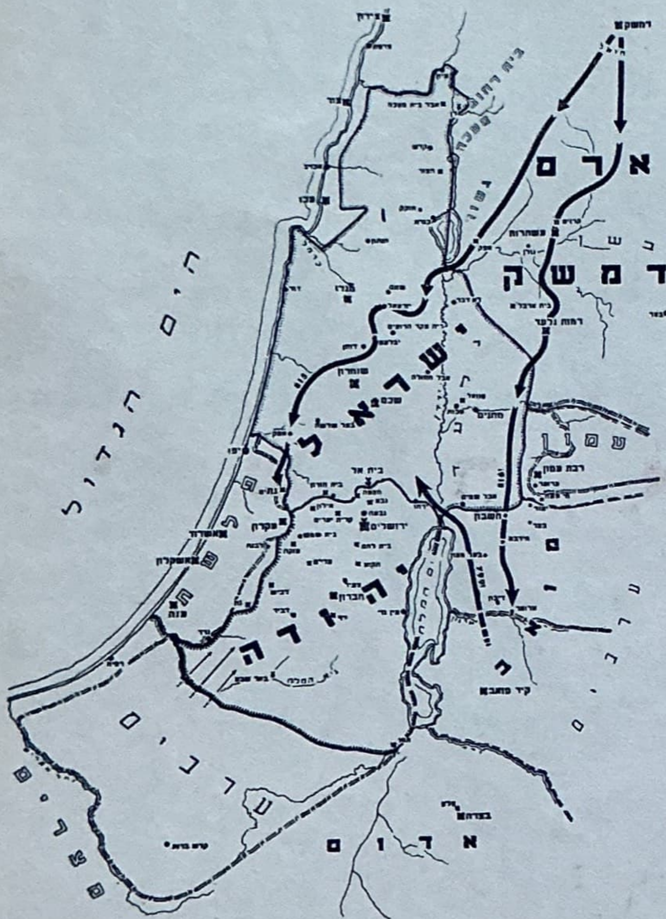
מלכים א, טז... הַזַּעֲזוּעִים הַקָּשִׁים שֶׁזִּעְזְעוּ אֶת הָאָרֶץ בְּמֶשֶׁךְ יוֹבֵל שָׁנִים, תַּמּוּ
885—874 בִּימֵי עָמְרִי: הוּא יִסֵּד בֵּית מְלוּכָה חָזָק וּבָנָה בִּירָה חֲדָשָׁה —
880 שֹׁמְרוֹן. אָז הוּקַל לָסֹק אוֹיְבֵי־חוּץ מֵעַל יִשְׂרָאֵל. גַּם מִלְחֶמֶת
דהי"ב, יח־כ הָאַחִים שָׁכְכָה. בְּרִית־יְדִידוּת נִכְרְתָה בֵּין שָׁלֹשׁ מְדִינוֹת שְׁכֵנוֹת:
צוֹר (מְלוּכַת הַצִּידוֹנִים), יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה. אוּלָם בַּיָּמִים הָהֵם כְּבָר
הִתְחִילָה לַעֲלוֹת לִגְדֻלָּה אֲרַם־דַּמֶּשֶׂק, וּבָאֹפֶק הִסְתַּמֵּן מַשְׁחִית
874—852 נוֹרָא מִמֶּנָּה — אַשּׁוּר. בִּימֵי אַחְאָב בֶּן עָמְרִי לָקְחוּ הָאֲרַמִּים
856 שְׁטָחִים גְּדוֹלִים מִיְּדֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, אַף פָּלְשׁוּ מַעֲרָבָה
855 וְצָרוּ עַל שֹׁמְרוֹן. אַחְאָב גָּבַר עֲלֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה לְיַד אֲפֵק. עָבְרוּ
שְׁנָתַיִם וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יָצָא יַחַד עִם מֶלֶךְ דַּמֶּשֶׂק לִקְרַאת שַׁלְמַנְאֶסֶר
853 הַשְּׁלִישִׁי מֶלֶךְ אַשּׁוּר. בְּמִלְחֶמֶת קַרְקַר שֶׁבְּסוּרְיָה הַצְּפוֹנִית נֶעֱצַר
חֵיל אַשּׁוּר, וְהַסַּכָּנָה הָאַשּׁוּרִית חָלְפָה לְשָׁעָה. בַּשָּׁנָה שֶׁאַחַר־כָּךְ
עָלוּ אַחְאָב וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲרַם־דַּמֶּשֶׂק, כְּדֵי 871—849
לְהָשִׁיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְקַדְמוּתוֹ. הֵם נָחֲלוּ מַפָּלָה;
אַחְאָב נִפְצַע וָמֵת. הָאֲרַמִּים חָזְקוּ וִידֵי יִשְׂרָאֵל רָפוּ. 852
בָּעֵת הַהִיא פָּרַק מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב אֶת עֹל שֹׁמְרוֹן מֵעָלָיו, אַף
לָקַח מֵאַדְמַת יִשְׂרָאֵל בַּדָּרוֹם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, כְּפִי שֶׁמְּעִידָה מַצֶּבֶת־ מלכים ב, א־ג
הַזִּכָּרוֹן שֶׁהֵקִים לְעַצְמוֹ בְּדִיבוֹן. מַאֲמַצֵּי יוֹרָם בֶּן אַחְאָב וִיהוֹשָׁפָט 851—842
בַּעַל־בְּרִיתוֹ לָשׁוּב וּלְהַכְנִיעַ אֶת מוֹאָב הָיוּ לַשָּׁוְא. בִּימֵי מְבוּכָה
וּמוּעָקָה אֵלֶּה הִתְעוֹרְרָה בְּיִשְׂרָאֵל תְּנוּעָה דָּתִית־לְאֻמִּית חֲזָקָה,
שֶׁשָּׁאֲפָה לַעֲקֹר אֶת פֻּלְחַן הַבַּעַל הַצּוֹרִי וְאֶת בֵּית עָמְרִי שֶׁהִנְהִיגוֹ
וְטִפְּחוֹ, וּלְהַחֲיוֹת אֶת הַדָּת הַיִּשְׂרְאֵלִית הַמְּקוֹרִית. אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא
חוֹלֵל אֶת הַתְּנוּעָה הַזֹּאת בִּימֵי אַחְאָב, וְאַחֲרָיו הִמְשִׁיכָהּ אֱלִישָׁע.

הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֵת עֲשָׂרָה הַשְּׁבָטִים... מלכים א, יא, לא

ישראל
יהודה
הים הגדול
חמת
קדש
רבלה
צדד
ספרוים
כון
לבוא
חצר עינן
גבל
צידון
צרפת
צור
עיון
אבל
דן
קדש
יראון
חצור
אכזיב
מרום
בית ענת
עכו
אפק
כבול
כנרת
דמשק
חלבון
חיל ארם
קרנים
עשתרות
חלאם
קנת
סלכה
בית ארבל
רמות גלעד
יזרעאל
מגדו
יקנעם
דאר
ארובות
יבלעם
בית שאן
784?
אבל מחולה
תרצה
שומרון
שכם
פנואל
מחנים
סכות
תפוח
בית אל
עמון
רבת עמון
יעזר
חשבון
ירושלים
יריחו
גלגל
גבעון
בית חורון
קרית יערים
בית שמש
עזקה
בית לחם
תקוע
בית צור
חברון
לכיש
עקרון
אשדוד
אשקלון
יבנה
עזה
רפיח
700?
באר שבע
חרמה
מידבא
יהצה
דיבון
ערוער
קיר מואב
נמרים
חרונים
צער
עצם
בצרה
סלע
עיר נחש
פונון
קדש ברנע
780?
תימן
עציון גבר
אילת

שֵׁפֶל וְגֵאוּת לִפְנֵי הַקֵּץ

11. ירידה ופלישת שכנים 842–798 לפנה"ס

מלכים ב, ו המלחמות בין ישראל לבין ארם-דמשק לא פסקו אחרי מות
842–851 אחאב; נהפוך הוא: לחץ הארמים גבר בימי יורם בנו. בשנה
ח-יב האחרונה למלכו נחל יורם מפלה מידי חזאל מלך דמשק.
דה"ב, כא-כד בעת ההיא נפגעה גם יהודה משכניה הפורצים את גבולה —
פלשתים וערבים. התנועה הדתית-לאמית בישראל, שבראשה
עמד עתה אלישע הנביא, הסתיימה במהפכה: שר הצבא יהוא
814–842 המית את המלך יורם, מלך תחתיו ועקר את פלחן הבעל
בשמרון. מהפכה דומה לזו התחוללה לאחר שנים מספר גם
837–842 ביהודה: המלכה העריצה עתליה (בת אחאב ואיזבל ואשת
יורם בן יהושפט), שהקימה פלחן לבעל בירושלים, הומתה,
798–837 ויואש בן אחזיה המלך תחתיה.
המהפכות הפנימיות לא הצילו את שני פלגי האמה מכף חזאל
מלך דמשק. בראשית מלכותו שלח יהוא מס אל שלמנאסר
841 השלישי מלך אשור, שעלה אז על סוריה. בחלף הלחץ מצד
אשור חדש חזאל ביתר עז את מלחמותיו עם ישראל. הארמים
כבשו את אדמת ישראל בעבר הירדן. הם פשטו גם במערב
798–814 הארץ והציקו לישראל כל ימי יהוא ויהואחז בנו. בשנת 815
בקרוב ערך חזאל מסע גדול אל ארץ-ישראל והגיע עד גבולות
מלכות יהודה, אבל הסתפק במס כבד שקבל מיד יואש בן
אחזיה. בימים ההם הרבו גם שכנים אחרים ממזרח ומדרום
לקצץ בישראל וביהודה ולהתיש את כחם.

12. התגברות ישראל ויהודה 798–744 לפנה"ס

מלכים ב, יג, 5 כמאה שנה לחצה ארם-דמשק את ישראל, עד שקם לו
יג-טו „מושיע" בדמות אדדנררי השלישי מלך אשור, שעלה על
806 סוריה והכה את בן-הדד בן חזאל מכה נצחת. אז התעוררו
784–798 בני ישראל למלחמת-תנופה. יהואש בן יהואחז מלך ישראל
784–798 השיב את ערי ישראל שנפלו בשעתן בידי ארם. גם אמציה
דה"ב, כה-כו בן יואש מלך יהודה עשה חיל: הוא הכה את אדום ולכד
את סלע. אולם התחזקות שתי הממלכות שבה והחיתה את
הריב הנושן ביניהן, והביאה לידי מלחמה בין יואש ובין
אמציה, שבה נחל אמציה תבוסה גמורה. ימי מלכותם הארכים
744–784 של ירבעם בן יהואש בישראל ושל עזיהו (עזריהו) בן אמציה
743–759/784 (תחלה לבדו, ואחרי כן בשתוף בנו יותם) ביהודה — היו ימי
תקף חיצוני ושלוה פנימית לשתי המדינות. ירבעם בן יואש
שחרר את צפון עבר-הירדן מעל ארם ולכד את המבצר
קרנים. יתר על כן: הוא שב והכניע את מלכות דמשק תחת
יד ישראל. גם עזיהו מלך יהודה יצא להרחיב גבולות מלכותו.
הוא הכה את הפלשתים ואת הערבים, כבש חבלים נרחבים
בשפלה, בנגב ובעבר-הירדן, והשלים את כבוש ארץ אדום.
זו היתה עת פריחה כלכלית ושגשוג מדיני לשתי המדינות.
עם הבטחון והשפע באו שנות יצירה רוחנית נעלה, שמצאה
לה בטוי בחזונות הנביאים עמוס והושע בישראל וישעיהו
ביהודה. הנביאים התמרמרו על עשק הדלים ושחיתות המדות
עמוס, ג-ו שהתבלטו בתוך השפע. הם ראו בחזונם, כי הזהר יחלף
במהרה, ומלוכת ישראל תתערער מבית ותחרב מחוץ. ואמנם,
תקופת הגאות לא האריכה ימים. הכובש האשורי הגדול
727–745 תגלת-פלאסר השלישי שם את פניו מערבה, והפיל את
חתיתו על כל המלוכות הקטנות בסוריה ובארץ ישראל.

הוי השאננים בציון והבטחים בהר שמרון — עמוס, ו, א

תגלת פלאסר III
732
734/3
721
724/1
724-721
ארם דמשק
דמשק
צידון
צור
אכזיב
עכו
מגדו
שומרון
שכם
בית אל
יפו
אשדוד
אשקלון
עזה
גת
עקרון
ירושלים
חברון
עשתרות
רמות גלעד
מחנים
רבת עמון
חשבון
דיבון
ערוער
ארנון
קיר מואב
בצרה
הים הגדול
ים המלח
ישראל
יהודה
עמון
מואב

בכף מלכי אשור

13. קץ מלכות ישראל 744—721 לפנה"ס

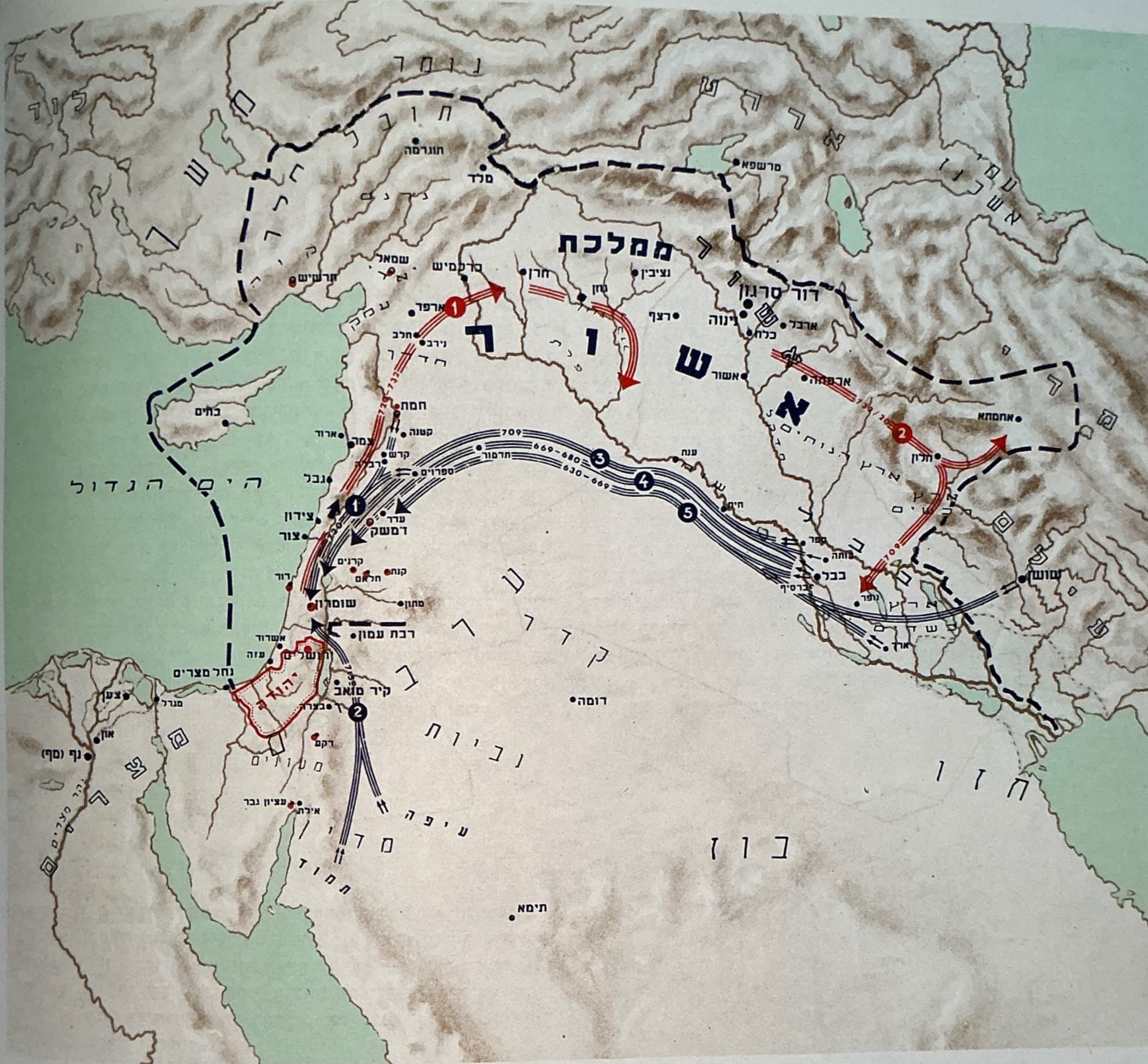
מלכים ב, טו־טז אחרי תקופה ממשכת של שגשוג ושלוה בימי ירבעם השני
744 התחילה ירידה במלוכה הישראלית. זכריה בן ירבעם נפל
הושע, א, 3 קרבן לקשר שקשרו עליו שריו. עם מותו בא הקץ לבית
ז; י; יב יהוא, שמלך על ישראל כמאה שנה. מאז לא חדלו המהומות
ישעיה, ט, 7 בשמרון, וחלופי בתי־המלוכה היו לחזיון נפרץ. בימים האלה,
ימי רפיון מבית, רבו וכבדו גם הפגעים מחוץ.
בשנת 745 מלך באשור תגלת־פלאסר השלישי. הוא ערך
כמה מסעות־כבושים מערבה, הכה את מלכי סוריה בזה אחר
זה והפך את ארצותיהם לפחוות אשוריות. מלכי הארצות
אשר טרם קרב אליהן שלחו לו מנחות מרחוק. עם אלה נמנו
744/735; 743/727 מנחם מלך ישראל ואחז מלך יהודה.
734/3 לא ארכו הימים ותגלת־פלאסר עלה על ארם־דמשק ועל ארץ־
ישראל. בעת ההיא תפס את השלטון בישראל פקח בן רמליהו.
ישעיה, ז, 1־17 הוא כרת ברית עם רצין מלך דמשק מפני מלך אשור. הם
דה"ב, כח חפצו לשתף בבריתם את כל הנסיכים הסמוכים. אחז מלך
יהודה מאן לתת להם יד. אז קמו שניהם עליו, קצצו ביהודה
וצרו על ירושלים. אחז, בצר לו, בקש תשועה מאשור, וזו
מלכים ב, טז, 9 לא אחרה לבוא: „ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה". תגלת
פלאסר כבש את כל ארץ דמשק ואת צפון עבר־הירדן, הגלה
את רב תושבי הארצות האלה והפקיד עליהן פחות אשוריים.
אחרי נצחון זה הוסיף מלך אשור להרחיב את גבולו במערב.
בשנת 732 עלה על מלוכת ישראל, הבקיע אליו את הגליל,
את הגלעד ואת השרון, ונתן להן משפט פחוות. שארית
המלוכה הישראלית, שהצטמצמה בהרי שמרון ונכנעה לפני
732—724 אשור, התקימה עוד שנים מספר. מלכה האחרון, הושע בן
מלכים ב, יז אלה, בא בדברים עם מצרים וחדל להעלות מנחה למלך
אשור. בהודע דבר הקשר לשלמנאסר, יורשו של תגלת פלאסר,
אסר את הושע ושם מצור על שמרון. שלש שנים עמדה
724 שמרון במצור. שלמנאסר מת וסרגון השני, שמלך תחתיו,
721 לכד את בירת ישראל ושם אותה לבירת פחוה. הוא אשר
עשה את אשור לאמפריה עולמית, הכה את מלכות אררט
וחזר וכבש את בבל שהתמרדה.

14. יהודה בפני ממלכת אשור 727—640 לפנה"ס

מלכים ב, יח־כב עם חרבן מלכות שמרון נעשתה יהודה ל„שארית ישראל".
711 וכאשר נפלה גם פלשת ונוסדה פחות אשדוד, עוד עלה ערך
727—698 יהודה, המדינה החשובה האחת שהרעה טרם נגעה בה. חזקיהו
דה"ב, כח־ל בן אחז שקד על תקון מלכותו ובצורה, ואף־על־פי שהיה
כפוף לאשור, התאמץ להרחיב את גבולו על חשבון פחות
שמרון וגלילות פלשת.
705 בראשית מלכות סנחריב בן סרגון קמה רוח מרי בארצות
דה"ב, לב־לג המשעבדות לאשור ונקשר קשר רב, שחוטיו נמשכו מבבל
ישעיה, כ, ל־לא עד מצרים. ערי הצידונים ופלשת השתתפו בתנועת המרד,
לו־לט ולחזקיהו היה בה תפקיד נכר. אולם סנחריב הכריע את קמיו
701 במסעו הגדול לארץ (ראה המפה). אצל אלתקה הכה את המצרים
י, 24... ובני־בריתם. אחרי־כן פרצו חילותיו אל לב יהודה. חזקיהו
יד, 24־25 נכנע למחצה — שלח מנחה לסנחריב — אך את שערי בירתו
לא פתח לפניו ואל איומיו לא שעה. לפתע פתאם עזב סנחריב
את הארץ: ירושלים נצלה מחרבן. מארע זה נחרת בזכרון
א, 7־9 העם ולבש דמות אגדית בדמיונו. אמנם, גיסות האשורים
השאירו אחריהם הרס וחרבן בארץ יהודה. הד המעשים האלה
עולה מחזונות מיכה המורשתי וישעיהו בן אמוץ. יהודה
נרפאה במהרה והתחזקה מבפנים ומבחוץ: בכל זאת היתה
697—643 אנוסה להגיש מנחה למלכי נינוה כל ימי מנשה בן חזקיהו
ועד שקיעת מלכות אשור בימי יאשיהו.

ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם והגרתי לגי אבניה ויסדיה אגלה מיכה א, ו

שה פזורה ישראל, אריות הדיחו – הראשון אכלו מלך אשור... ירמיהו, נ, יז

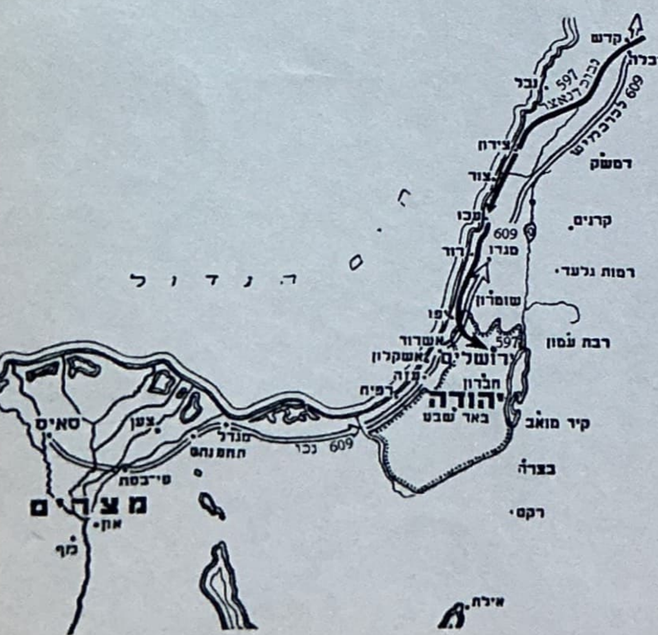
אָבְדַן יִשְׂרָאֵל וְנַפְתּוּלֵי יְהוּדָה

15. יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה — נָכְרִים בְּשֹׁמְרוֹן 732—630 לפנה״ס

מלכים ב, טו, 29 תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר וְסַרְגּוֹן, מַלְכֵי אַשּׁוּר, הִגְלוּ הֲמוֹנֵי תּוֹשָׁבִים מִיִּשְׂרָאֵל
יז—יח, 11 „לְיַרְכְּתֵי אֶרֶץ״, הַרְחֵק מִמּוֹלַדְתָּם, אֶל הַפְּחָווֹת הָאַשּׁוּרִיּוֹת—דֻּגְמַת
תע׳ גוזן האשוריות גּוֹזָן—בַּאֲרַם־נַהֲרַיִם וּבְמָדַי. רַבִּים מֵהֶם נִטְמְעוּ בָּעַמִּים שֶׁבְּתוֹכָם
הוּשְׁבוּ. הַשְּׁאָר שָׁמְרוּ מַסֹּרֶת אָבוֹת וְטִפְּחוּ בְּלִבָּם תִּקְוַת הַשִּׁיבָה
ירמיה, נ, 19 אֶל גְּבוּלָם, שֶׁבִּשְּׂרוּהָ נְבִיאֵי הַתְּחִיָּה: „וְשֹׁבַבְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל אֶל
נָוֵהוּ וְרָעָה הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן, וּבְהַר אֶפְרַיִם וְהַגִּלְעָד תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ״.
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בָּאָרֶץ לֹא עָצְרוּ כֹּחַ לְחַדֵּשׁ אֶת חַיֵּי הָאֻמָּה
732 וְגַם הִתְעָרְבוּ בַּנָּכְרִים, שֶׁמַּלְכֵי אַשּׁוּר — הָחֵל בְּתִגְלַת פִּלְאֶסֶר
וְכַלֵּה בְּאַשּׁוּרְבָּנִפַּל — הֱבִיאוּם מֵרָחוֹק וְהוֹשִׁיבוּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. 669—631
אֲבָל קִשְׁרֵיהֶם אֶל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם לֹא נִתְּקוּ. וּבִימֵי יֹאשִׁיָּהוּ,
שֶׁחִדֵּשׁ אֶת הַדָּת בְּרוּחַ משֶׁה וְהַנְּבִיאִים, שָׁבוּ וְחָזְקוּ. הַשְׁפָּעַת דהי״ב, לד, 1—7
מֶלֶךְ יְהוּדָה עָבְרָה אֶת גְּבוּל אַרְצוֹ וְהִגִּיעָה אֶל שֹׁמְרוֹן וְעַד
„גְּלִיל־הַגּוֹיִם״. אַף בִּימֵי גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם וּבַדּוֹרוֹת שֶׁאַחֲרָיו 586—581
עוֹד הָיְתָה רוּחַ יִשְׂרָאֵל פּוֹעֶמֶת בְּחָזְקָה בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן. הַמִּתְיַשְּׁבִים ירמיה, מא, 5
שֶׁהוּבְאוּ מֵאַרְצוֹת נֵכָר קִבְּלוּ מִמִּנְהֲגֵי יִשְׂרָאֵל וּמֵאֱמוּנוֹתָיו. אַף
גַּם מִמִּנְהֲגֵיהֶם וְדָתֵיהֶם לֹא הֵנִיחוּ יָדָם — אֵלֶּה וָאֵלֶּה פָּלוּ
בְּפָלְחָנָם בְּעַרְבּוּבְיָה.

16. יְהוּדָה בֵּין הַמְּצָרִים 639—597 לפנה״ס

אַחֲרֵי אַשּׁוּרְבָּנִפַּל יָרְדָה אַשּׁוּר מִגְּדֻלָּתָהּ וְנֶעֶצְרָה בִּצְעָדִים מְהִירִים
לִקְרַאת הִתְפּוֹרְרוּת וְכִלָּיוֹן. נְבוֹפֹּלְאַצַּר פָּרַק עֹל אַשּׁוּר מֵעַל
626 בָּבֶל וְיִסֵּד אֶת מַלְכוּת בָּבֶל הַחֲדָשָׁה, הִיא מַלְכוּת הַכַּשְׂדִּים. בָּעֵת
639—609 הַהִיא הִתְחִיל יֹאשִׁיָּהוּ בֶּן אָמוֹן לְבַצֵּעַ אֶת מַהְפֵּכָתוֹ הַדָּתִית
ירמיה, יא, 1־3 וְהַמְּדִינִית, גַּם סִפֵּחַ אֶל גְּבוּלוֹ חֲלָקִים מִמַּלְכוּת יִשְׂרָאֵל לְשֶׁעָבַר.
622 גִּלּוּי סֵפֶר־הַבְּרִית בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הִמְרִיצוֹ לְהָסִיר אֶת הַבָּמוֹת
מלכים ב, כג, 8 וּשְׂרִידֵי פָּלְחָנוֹת זָרִים בְּכָל אַרְצוֹ — „מִגֶּבַע עַד בְּאֵר שָׁבַע״.
בִּשְׁנוֹת 614/12 הֻכְּתָה אַשּׁוּר בִּידֵי בָּבֶל וּמָדַי: עֻזָּהּ נִשְׁבַּר,
וְנִינְוֵה בִּירָתָהּ נֶהֶרְסָה. שְׁמוּעַת נְפִילָתָהּ עוֹרְרָה שִׂמְחָה בְּלֵב
נחום, ג, 19 קְרוֹבִים וּרְחוֹקִים: „אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ, נַחְלָה מַכָּתֶךָ; כֹּל שֹׁמְעֵי
שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ — כִּי עַל־מִי לֹא עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד?״
צפניה, ב, 13 „וִיאַבֵּד אֶת־אַשּׁוּר, וְיָשֵׂם אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה צִיָּה כַּמִּדְבָּר״.
הַמְנַצְּחִים חִלְּקוּ בֵּינֵיהֶם אֶת רֹב נַחֲלָתָהּ: רַק עֵבֶר־הַנָּהָר (סוּרְיָה
וְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל) הָיָה כָּפוּף לְאַשּׁוּר לַהֲלָכָה. הָאַשּׁוּרִים הוֹסִיפוּ
לְהֵאָבֵק עִם גּוֹרָלָם. אַשּׁוּרְאֻבַּלִּיט הַשֵּׁנִי נִסָּה לְהִתְבַּצֵּר בְּחָרָן;
610 אַחֲרֵי הִכָּשְׁלוֹ שָׁם נָסוֹג מַעֲרָבָה וּבִקֵּשׁ עֶזְרָה מִמִּצְרַיִם. פַּרְעֹה
נְכוֹ יָצָא לְהוֹשִׁיעוֹ. יֹאשִׁיָּהוּ, שֶׁהָיָה בַּעַל בְּרִיתוֹ שֶׁל נְבוֹפֹּלְאַצַּר,
דהי״ב, לה... חָסַם לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ בְּבִקְעַת מְגִדּוֹ (ראה המפה). הוּא נָפַל בַּקְּרָב;
609 יְהוּדָה נִכְנְעָה וְשִׁלְּמָה מַס לְפַרְעֹה.
שָׁנִים מִסְפָּר הָיָה עֵבֶר־הַנָּהָר כֻּלּוֹ נָתוּן לְשִׁלְטוֹן מִצְרַיִם. בִּשְׁנַת
מלכים ב, כד 605 הִצְלִיחַ נְבוּכַדְנֶאצַּר בְּנוֹ שֶׁל נְבוֹפֹּלְאַצַּר, יוֹרֵשׁ הָעֶצֶר הַבַּבְלִי,
605 לְהָבִיס אֶת מִצְרַיִם בְּכַרְכְּמִישׁ, וּלְאַחַר עֲלִיָּתוֹ עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה
בִּצֵּר אֶת שִׁלְטוֹנוֹ בְּסוּרְיָה וּבְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ
הָיָה אָנוּס לְהִכָּנַע, אֲבָל הִטָּה אֹזֶן לְלַחֲשֵׁי מִצְרַיִם, וּלְסוֹף מָרַד
598 בַּכַּשְׂדִּים בְּגָלוּי. נְבוּכַדְנֶאצַּר שָׁלַח צָבָא גָּדוֹל אֶל יְהוּדָה. בֵּינְתַיִם
597 מֵת יְהוֹיָקִים, וִיהוֹיָכִין בְּנוֹ מָלַךְ תַּחְתָּיו. יְהוֹיָכִין נִכְנַע לִפְנֵי
מלכים ב, כד, 14 הַכַּשְׂדִּים וְהָגְלָה בָּבֶלָה וְעִמּוֹ רַבִּים מִמְּרוֹם עַם יְהוּדָה — „עֲשֶׂרֶת
597 אֲלָפִים גּוֹלֶה״. בִּמְקוֹמוֹ הִמְלִיךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר אֶת צִדְקִיָּהוּ בֶּן
ירמיה, כב, 24. יֹאשִׁיָּהוּ. גּוֹרַל שְׁתֵּי הַמַּלְכֻיּוֹת, יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה, מָצָא אֶת בִּטּוּיוֹ
ג, 17 בְּדִבְרֵי יִרְמְיָהוּ: „שֶׂה פְזוּרָה יִשְׂרָאֵל, אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ; הָרִאשׁוֹן
אֲכָלוֹ מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וְזֶה הָאַחֲרוֹן עִצְּמוֹ — נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל״.

מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר, וּמַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר ירמיה, ב, 18

הנני נתן את־העיר הזאת ביד מלך־בבל ושרפה באש... ירמיהו לד 2; והיתה כל־הארץ הזאת לחרבה לשמה... ירמיה

538 — 597
לפני הספירה

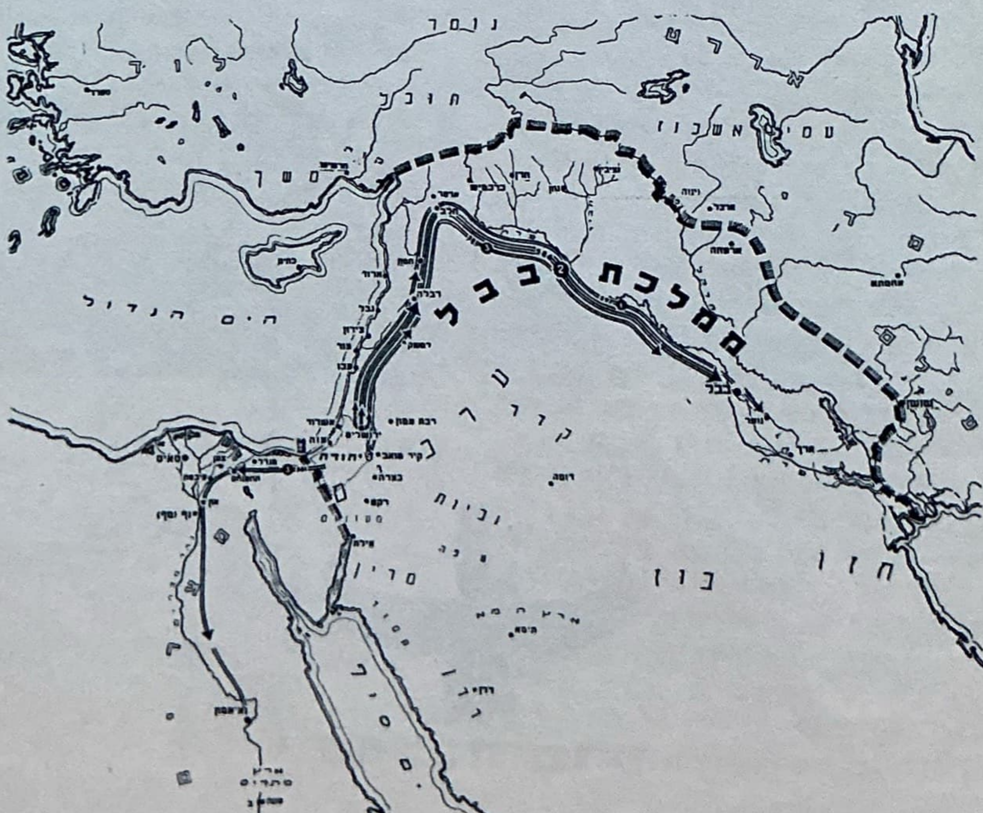
עֲלִיַּת בָּבֶל-חֻרְבָּן וְגָלוּת

17. חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם וְגָלוּת יְהוּדָה 588/86; 581 לפנה״ס

מל״ב,כה,18...,כה עִם הַמְלָכַת צִדְקִיָּהוּ בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר גָּבְרָה
דה״ב, לו, 11... בִּירוּשָׁלַיִם הַשְׁפָּעַת סִיעַת הַמַּשְׁלִימִים עִם עֹל בָּבֶל. גְּדַלְיָהוּ בֶּן
ירמיה, כ, 1־6; כה אֲחִיקָם וְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא נִמְנוּ עִמָּהּ. אֲבָל הַתְּסִיסָה לֹא פָּסְקָה
כז־כט; לב; לד בִּיהוּדָה וּבְכָל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבְעָרֵי הַצִּידוֹנִים — וּמְקוֹרָהּ בַּחֲצַר
לז־לט; מ־מד פַּרְעֹה. בִּשְׁנַת 588 שָׁלַח נְבוּכַדְנֶאצַּר אֶת צְבָאוֹתָיו לְמִלְחָמָה עִם
יחזקאל, יז, 11־21 מִצְרַיִם וּבַעֲלוֹת־בְּרִיתָהּ. חֵיל מִצְרַיִם יָצָא לִקְרָאתָם לִדְרוֹם
כט הַשְּׁפֵלָה, אֲבָל נִמְנַע מִלְּהִכָּנֵס בַּקְּרָב, וּגְדוּדֵי בָּבֶל פָּשְׁטוּ בִּיהוּדָה
ישעיה, לו, 6 לַעֲשׂוֹת בָּהּ שְׁפָטִים. לַשָּׁוְא סָמְכוּ שָׂרֵי יְהוּדָה „עַל מִשְׁעֶנֶת
הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה — עַל מִצְרַיִם״. יְהוּדָה נָשַׁמָּה, עָרֶיהָ הָיוּ
586 לְעִיִּים, וּלְאַחַר מָצוֹר אָרֹךְ נִלְכְּדָה וְנֶחְרְבָה יְרוּשָׁלַיִם. רָאשֵׁי הַצָּבָא
וְהַכְּהֻנָּה וְ„יֶתֶר הֶהָמוֹן״ הָגְלוּ בָּבֶלָה. „הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ״. ירמיה, כב, 28
אֶרֶץ יְהוּדָה נִשְׁתַּעְבְּדָה לְבָבֶל וּגְדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם הָפְקַד
עָלֶיהָ, אֲבָל לְאַחַר זְמַן־מָה נִרְצַח בִּידֵי יִשְׁמָעֵאל מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה.
רָאשֵׁי הָעָם נִמְלְטוּ מִצְרַיְמָה, כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵי נִקְמַת הַכַּשְׂדִּים, 581
וְרַבִּים מִשְּׁאֵרִית הַפְּלֵטָה הָגְלוּ לְאַחַר שָׁנִים אֲחָדוֹת בָּבֶלָה.
אֶרֶץ יְהוּדָה נִתְרוֹקְנָה בְּמִדָּה רַבָּה מִיּוֹשְׁבֶיהָ וְעָמְדָה חֲרֵבָה איכה
וְשׁוֹמֵמָה לְמַעְלָה מֵאַרְבָּעִים שָׁנָה.
הָעַמִּים הַשְּׁכֵנִים — עַמּוֹן, מוֹאָב, אֱדוֹם, פְּלִשְׁתִּים, צִידוֹנִים — ירמיה, מח־מט
לֹא הֶחְמִיצוּ אֶת הַשָּׁעָה לְהִבָּנוֹת מֵחֻרְבַּן יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְ„לָרֶשֶׁת״ עובדיה
אֲזוֹרִים נִרְחָבִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. בְּכָל זֹאת נוֹתַר בָּהֶם גַּם יִשּׁוּב
יִשְׂרְאֵלִי־יְהוּדִי, וּבְרְבוֹת הַיָּמִים גָּדַל וְשָׁב לִהְיוֹת גּוֹרֵם חָשׁוּב.

18. גָּלוּת בָּבֶל 597—586/1—538 לפנה״ס

מלכים ב, כד, 11. אַחֲרֵי חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם נוֹסְפוּ גּוֹלֵי יְהוּדָה עַל גּוֹלֵי יִשְׂרָאֵל,
דה״ב, לו, 20 הִתְמַזְּגוּ עִמָּהֶם וְהִטְבִּיעוּ אֶת חוֹתָמָם עַל הַכְּלָל. שְׁאֵרִית „עֲשֶׂרֶת
הַשְּׁבָטִים״ אֲשֶׁר בַּגּוֹלָה נִבְלְעָה בְּזֶרֶם הַגּוֹלִים הֶחָדָשׁ הַבָּא
מִיהוּדָה. שׁוֹנֶה מִגּוֹרָלָם שֶׁל „עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים״ הָיָה גּוֹרַל יְהוּדָה
581/586/597 שֶׁהֶגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר בָּבֶלָה. רֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל עַם יְהוּדָה טֻלְטַל
אֶל אֶרֶץ הַכַּשְׂדִּים, וּבְשִׁבְתּוֹ שָׁם (בִּסְבִיבוֹת הָעִיר נִפֶּר) הוֹסִיף
לֶאֱרֹג אֶת מַסֶּכֶת חַיָּיו הַלְּאֻמִּיִּים וְהַדָּתִיִּים, מִסָּבִיב לִיהוֹיָכִין
הַכָּלוּא בְּבָבֶל, שֶׁהוֹסִיף לְהֵחָשֵׁב לַהֲלָכָה לְמֶלֶךְ יְהוּדָה וְקִבֵּל
מִנְּבוּכַדְנֶאצַּר מָנוֹת, הוּא וּבָנָיו וְשָׂרָיו.
ירמיה ,ג, נא נְבִיאֵי הַגּוֹלָה בִּשְּׂרוּ גְאֻלָּה קְרוֹבָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְבֵית יְהוּדָה
יחזקאל, יא, 16... וְאִחוּדָם עַל אַדְמַת הַמּוֹלֶדֶת: „וְעָשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ,
לז בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל, וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ, וְלֹא יִהְיוּ עוֹד
לִשְׁנֵי גוֹיִם, וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת״. הַגּוֹלִים יִסְּדוּ כְּפָרִים
בִּדְרוֹם בָּבֶל וְרֻבָּם עָסְקוּ בְּחַקְלָאוּת. מַצָּבָם הוּטַב בִּימֵי אֱוִיל־
מְרוֹדַךְ בֶּן נְבוּכַדְנֶאצַּר, אֲשֶׁר שִׁחְרֵר אֶת יְהוֹיָכִין מִן הַמַּאֲסָר 562
וְנָטָה אֵלָיו חֶסֶד. אָז עָזְבוּ רַבִּים אֶת מְקוֹם גָּלוּתָם הָרִאשׁוֹן
בִּדְרוֹם בָּבֶל וְנָפוֹצוּ בְּכָל הַמַּמְלָכָה הַבַּבְלִית, הִתְיַשְּׁבוּ בְּעָרֶיהָ
וְיִסְּדוּ קְהִלּוֹת גַּם בְּעֵילָם (שׁוּשַׁן) וּבְמָדַי, וְהַגָּלוּת הִתְפַּשְּׁטָה עַד
מַעֲרַב אַסְיָה הַקְּטַנָּה, הִיא „גָּלֻת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד״. עובדיה, א, 20
הַגּוֹלָה הַיְּהוּדִית בְּמִצְרַיִם קָלְטָה מִפְּלִיטֵי יְהוּדָה אַחֲרֵי הַחֻרְבָּן,
וּבִפְרָט אַחֲרֵי רֶצַח גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם. עִם שְׁאֵרִית הַפְּלֵיטָה
יָרַד מִצְרַיְמָה גַּם יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא. רֻבָּם הִשְׁתַּקְּעוּ בִּמְחוֹזוֹת־הַסְּפָר: 581
בִּסְבִיבוֹת תַּחְפַּנְחֵס וּבְאֶרֶץ פַּתְרוֹס. כָּךְ „נָפוֹצוּ כָּל יְהוּדָה״
בָּאֲרָצוֹת קְרוֹבוֹת וּרְחוֹקוֹת.

עַל-נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם-בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת-צִיּוֹן... אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָםִ תִּשְׁכַּח יְמִינִי... תהלים, קלז, ו׳ ה׳

ממלכת פרס

כֹּה־אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס: כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יי אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם... מִי־בָכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיַעַל לִירוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה

עזרא, א, ב־ג

בצל שלטון פרס

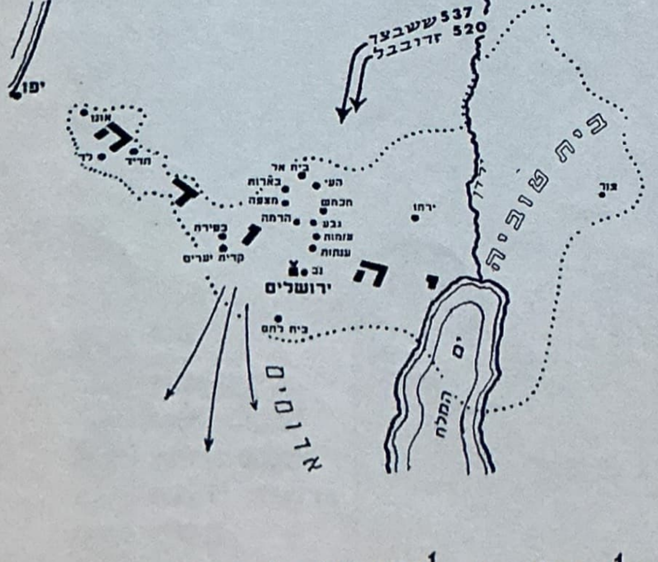
19. עלית פרס — חדוש חיי אמה 555/538/458 לפנה"ס

עלית פרס (באמצע המאה הששית לפני הספירה) היתה
530—555 (?) מארע מכריע בקדמת אסיה. כרש מלך פרס כבש את מדי,
539 את רב אסיה הקטנה, את כל מלכות בבל, ויסד ממלכה חדשה,
אדירה ויציבה. „כל המלכים היושבים בארמונות מכל כנפות
הארץ, מן הים העליון ועד הים התחתון... ומלכי ארץ האמורי
כת' כורש באכדית (=המערב) היושבים באהלים — כלם הביאו לי מס כבד ונשקו
את רגלי בבבל".
525 גם מצרים נכבשה בידי פרס לאחר שנות מספר. דריוש המלך
486—522 עוד הרחיב את תחומי ממלכתו, מהדו ועד כוש ועד חופי
הים האגאי, וחלקה לעשרים אחשדרפניות, שכל אחת מהן
כוללת מספר „מדינות" או פחוות. יהודה היתה אחת הפחוות
„בעבר־הנהר", האחשדרפנות החמישית.

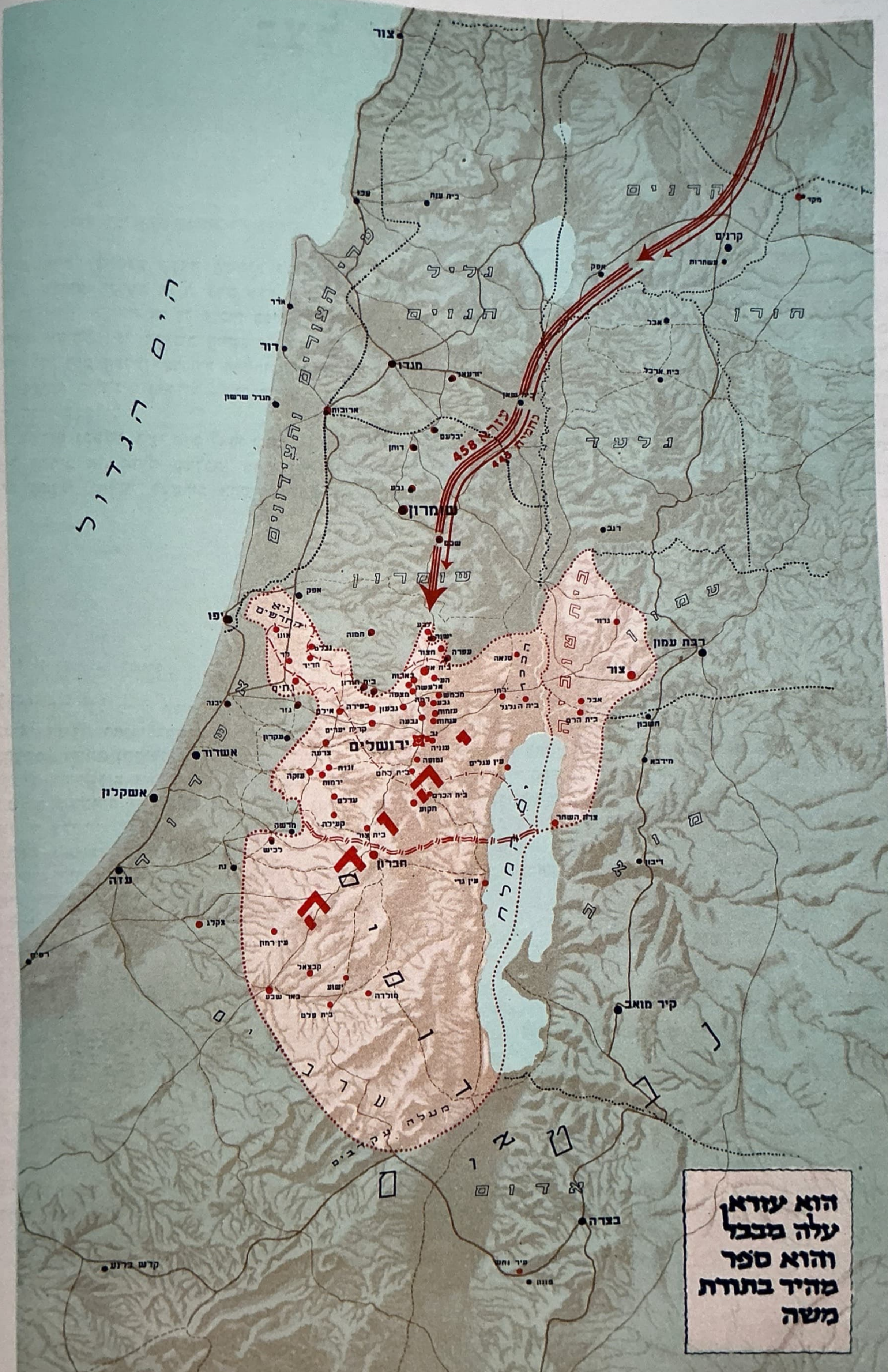
מלכי פרס נתנו לכל העמים החוסים בצלם מדה מסימת של שלטון־בית, כבוד למקדשיהם וחפש לפלחנותיהם ולמנהגיהם. בממלכת פרס נשאר מרכזם העקרי של גולי־יהודה דרום בבל, ושם, עם היותם מערים בארץ מגוריהם ומשפעים מתרבותה, הם מוסיפים להתיחד בארחות חייהם. באין להם מדינה והוני לאמי־ארצי, מתעלה ערך קיום מצוות התורה ומנהגים עתיקים ומקדשים במסרת; ובאין מקדש מרכזי, מקימים להם הגולים
יחזקאל, יא, 16 „מקדשי־מעט" ו„מועדי־אל", ושם הם מתאספים בשבתות
ובמועדים לשמע חזון מפי הנביאים ותורה מפי הכהנים.

20. שיבת ציון 538—458 לפנה"ס

בצחונותיו של כרש העירו תקוות נלהבות בלב גולי בבל.
ישעיה, מד־מח נביאי הגולה ראוהו כמשיח ה', שנשלח לגאלם ולהשיבם אל
538 נחלתם. תקותם נתקימה: כרש העביר קול ליהודי הגולה לקום
עזרא, א ולשוב לירושלים ולחדש את מקדשם שם. התקוה כי ישובו
הגולים ממצרים העליונה — נכזבה. גלות בבל היא ששלחה
445—537 את ה„צליות" — שלשה גלים במשך מאה שנה בקרוב.
עזרא, א, 8 בראש החוזרים הראשונים עמד ששבצר „הנשיא ליהודה",
537 שנשלח לירושלים וליהודה מטעם המלך. בהגיעם ארצה מצאו
את ירושלים חרבה ועזובה, ובסביבותיה ישוב יהודי קלוש
ומדלדל. אדומים פשטו בדרום ארץ יהודה ואשדודים במערבה,
ובני ישראל אשר שרדו בארץ שמרון — קרעי עממים נכרים
ישבו בתוכם והתערבו בהם. השכנים הביטו בעין רעה אל
עלית גולי ציון והתישבותם בירושלים וביהודה; הם בקשו
עצה ותחבולה להפריעם ממעשיהם, והתנכלו להם להכשילם.
לאחרונה הצליחו בנכליהם, ומלאכת הבנין השבתה.
522/1 במלך דריוש הראשון התעוררו תקוות חדשות בקרב היהודים,
עזרא, ב בירושלים ובגולה. בשנת 521 מנה המלך את זרבבל בן
נחמיה, ז, 7.. שאלתיאל, מזרע בית־דוד, פחה על יהודה. בימי זרבבל עלו
יב, 1־9 42.360 איש, בהם רבים מן הכהנה ומגדולי העם. בבואם
520 לירושלים התחילו לבנות את הריסותיה וחדשו את המזבח
על הר־הבית. זרבבל והכהן הגדול יהושע בן־יהוצדק המשיכו
חגי, זכריה בבנין בית־המקדש, בברכת הנביאים חגי וזכריה ובעדודם.
עזרא, ד־ו המכשולים ששמו „צרי יהודה ובנימין" על דרך הבונים,
519 הוסרו בפקדת דריוש. בכל זאת לא התקימו התקוות הגדולות
שתלו שבי־ציון בזרבבל. צוררי היהודים חרשו את מזמותיהם בהתמדה, ובבוא שעת מרידות ופרעניות לממלכה הפרסית לא החמיצוה. זרבבל נעלם מעל הבימה — אולי פסק שלטונו עקב דכוי התנועה הלאמית, שנתעוררה עם תחלת בנין המקדש, ושמטרתה היתה לחדש את תפארת יהודה וגדלתו של בית דוד. הפחות שנשלחו ליהודה אחרי זרבבל, בפרקי־הזמן שבין זרבבל ובין נחמיה, היו פרסים. הישוב היהודי לבש צורה של עדה
נחמיה, ו, 17 דתית, ובראשה כהנים גדולים וחבר מיחסים, „חרי יהודה".

בשוב ה' את־שיבת ציון היינו כחולמים... אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה תהלים קכו, א־ב

הוא עזרא עלה מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה
הים הגדול
צור
עכו
בית ענת
דור
מגדו
ארובות
יזרעאל
שומרון
שכם
יפו
אשדוד
אשקלון
עזה
ירושלים
חברון
קרנים
גליל
הגוים
גלעד
חורן
שומרון
רבת עמון
קיר מואב
בצרה
אדום
עזרא 458
נחמיה 445

21. עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה — גִּדּוּל וְהִתְיַחֲדוּת 458—333 לפנה"ס

בִּימֵי דָּרְיָוֶשׁ וְאַחֲרָיו גָּדְלָה הָעֵדָה הַיְּהוּדִית בָּאָרֶץ וְהִתְפַּשְּׁטָה
מִמֶּרְכָּזָהּ בִּסְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַיִם — מִזְרָחָה, דָּרוֹמָה וּמַעֲרָבָה. בְּפַחֲוַת
עַמּוֹן, בְּנַחֲלַת בֵּית-טוֹבִיָּה הַמְיֻחָס, קָם חֶבֶל יְהוּדִי. מִתְיַשְּׁבִים
יְהוּדִים נָהֲרוּ גַּם לִדְרוֹם יְהוּדָה וְלִשְׁפֵלַת הַחוֹף, אֶל הַמְּקוֹמוֹת
שֶׁאֲדוֹמִים וְאַשְׁדּוֹדִים תָּפְסוּם בַּתְּקוּפָה הַקּוֹדֶמֶת. נֶאֶחֱזוּ בֶּעָרִים
וּבַ„חֲצֵרִים" וְהִתְמַזְּגוּ עִם שְׂרִידֵי הָאֻכְלוּסִים הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר לֹא נחמיה, יא, 25
הָלְכוּ בַּגּוֹלָה. בְּמִדָּה שֶׁהַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי הִתְרַחֵב, רָפָה מִשְׁטָרוֹ
הַמְּדִינִי וְהַחֶבְרָתִי וְנִרְאוּ אוֹתוֹת יְרִידָה: נִשּׂוּאֵי תַּעֲרֹבֶת הִשְׁחִיתוּ עזרא, ט, 1־2
אֶת הַמִּדּוֹת וְהָתְרוּ תַּחַת עִקְּרֵי הַדָּת; עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה נֶאֶנְקוּ נחמיה, ה
מִכֹּבֶד הַמִּסִּים וּמֵעֹל הַנּוֹגְשׂוֹת: רַבִּים נֻשְּׁלוּ מֵאַדְמָתָם. אֲחֻזּוֹת
גְּדוֹלוֹת הִתְרַכְּזוּ בִּידֵי מִשְׁפָּחוֹת עֲשִׁירוֹת נַאֲרִיסֵי-הַמֶּלֶךְ, הַמְקֹרָבִים
שָׂדֶה בְּשָׂדֶה. הָעָם שָׁקַע בְּעֹנִי. קֹמֶץ „סְגָנִים" וְ„חֹרֵי-יְהוּדָה" ב, 16
נִבְנָה מִסִּבְלוֹת רַבִּים וְתָפַס עֶמְדּוֹת גְּבוֹהוֹת בִּיהוּדָה, וְגַם בַּפַּחֲווֹת
הַסְּמוּכוֹת — בְּשֹׁמְרוֹן וּבְעַמּוֹן.

בִּימֵי אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא הָרִאשׁוֹן חָל שִׁנּוּי לְטוֹבָה. בִּשְׁנַת 458 עָלָה 464—424
לָאָרֶץ עֶ זְ רָ א הַסּוֹפֵר עִם קְבוּצַת גּוֹלֵי בָּבֶל, וּבְיָדוֹ כְּתָב-סַמְכוּת עזרא, ז...
מֵאֵת הַמֶּלֶךְ לְהַגְשִׁים אֶת חֻקֵּי הַתּוֹרָה וּלְהָפְכָם לִיסוֹד מוּצָק שֶׁל
הַמִּשְׁטָר הַחֶבְרָתִי בִּיהוּדָה. עֶזְרָא שָׁקַד עַל הַשְׁרָשַׁת הַתּוֹרָה
וַעֲקִירַת זְמוֹרוֹת-זָרִים מִקֶּרֶב הָעֵדָה הַיְּהוּדִית. פְּעֻלָּתוֹ עוֹרְרָה יא
תְּגוּבָה צוֹרֶרֶת וְשׂוֹטֶנֶת מִצַּד „עַמֵּי הָאָרֶץ", שֶׁהִבִּיטוּ בְּעַיִן רָעָה
עַל הִתְבַּדְּלוּתָהּ הַלְּאֻמִּית וְהַדָּתִית שֶׁל יְהוּדָה, וְרָאוּ בִּפְעֻלָּתוֹ שֶׁל
עֶזְרָא סַכָּנָה לְקִיּוּמָם. בִּימֵי חֵרוּם וּמְהוּמוֹת שֶׁהִתְחוֹלְלוּ בְּמִצְרַיִם
וּבְפַחֲווֹת עֵבֶר-הַנָּהָר מָצְאוּ הַשִּׁלְטוֹנוֹת הַמְּקוֹמִיִּים, הַשֹּׁמְרוֹנִים,
עַמֵּי הָאֲרָצוֹת, שְׁעַת-כֹּשֶׁר „לִגְבּוֹת אֶת חוֹבָם" מִירוּשָׁלַיִם וְלִפְרֹץ
אֶת חוֹמוֹתֶיהָ. בִּשְׁנַת 445 נִתְמַנָּה נְ חֶ מְ יָ ה בֶּן חֲכַלְיָה פֶּחָה עַל נחמיה, ב
יְהוּדָה. הוּא הִתְחִיל לְהָקִים הֲרִיסוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְלִסְתֹּם פִּרְצֵי
חוֹמוֹתֶיהָ. בִּתְבוּנָה וּבְעֹז הֵפֵר עֲצַת אוֹיְבָיו מִבֵּין חֹרֵי-יְהוּדָה,
אֲשֶׁר קָשְׁרוּ עָלָיו יַחַד עִם בַּעֲלֵי-בְרִיתָם מִן הַפַּחֲווֹת הַסְּמוּכוֹת,
וּבְרָאשָׁם טוֹבִיָּה פַּחַת עַמּוֹן וְסַנְבַלַּט פַּחַת שֹׁמְרוֹן. מְלֶאכֶת
הַחוֹמָה נִשְׁלְמָה; יְרוּשָׁלַיִם שָׁבָה לִהְיוֹת עִיר בְּצוּרָה וְרַבַּת-
תּוֹשָׁבִים — לֵב הָאֻמָּה.

שְׁתֵּים-עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה נְחֶמְיָה פֶּחָה בִּירוּשָׁלַיִם. בַּזְּמַן הַזֶּה תִּקֵּן
תִּקּוּנִים צִבּוּרִיִּים וְכַלְכָּלִיִּים רַבֵּי-עֵרֶךְ, וְסִפַּח אֶל יְהוּדָה כַּמָּה
מְחוֹזוֹת מִן הַפַּחֲווֹת הַסְּמוּכוֹת שֶׁיִּשּׁוּבָם יְהוּדִי. בְּלֶכְתּוֹ בְּעִקְּבוֹת
עֶזְרָא הַסּוֹפֵר דָּאַג לְיִחוּדָהּ הַמְּדִינִי, הַלְּאֻמִּי וְהַדָּתִי שֶׁל אֶרֶץ
יְהוּדָה, וְהִסְדִּיר אֶת חַיֵּי הַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי בְּרוּחַ תּוֹרַת מֹשֶׁה.
תִּקּוּנֵי עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה הִשְׁתָּרְשׁוּ בָּעָם וְהִטְבִּיעוּ אֶת חוֹתָמָם עַל
כָּל הֶמְשֵׁךְ תּוֹלְדוֹתָיו. זְכֻיּוֹת מְיֻחָדוֹת, וּבְתוֹכָן זְכוּת יְצִיקַת
מַטְבְּעוֹת, הֵרִימוּ אֶת מַעֲמָדָהּ הַמְּדִינִי שֶׁל פַּחֲוַת-יְהוּדָה בְּמַמְלֶכֶת
פָּרַס. נְחֶמְיָה חָזַר לַחֲצַר הַמֶּלֶךְ בִּשְׁנַת 433. בְּהֵעָדְרוֹ גָּבְרוּ
מִתְנַגְּדָיו בִּיהוּדָה: יַד טוֹבִיָּה „הָעַמּוֹנִי" הָיְתָה עַל הָעֶלְיוֹנָה, וְכָל
פָּעֳלָם שֶׁל עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה הִתְעַרְעֵר. הַפֶּחָה מִהֵר לָשׁוּב לִירוּשָׁלַיִם.
הוּא הִמְשִׁיךְ בַּמֶּה שֶׁהִתְחִיל, טִהֵר אֶת הָעֵדָה הַיְּהוּדִית מִיסוֹדוֹת
נָכְרִים, וְלֹא חָדַל עַד אֲשֶׁר כִּלָּה אֶת מַעֲשֵׂהוּ.

מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיְתָה הַתּוֹרָה לְנַחֲלַת כָּל הָעָם בָּאָרֶץ וּבַגּוֹלָה.
הִשְׁתָּרְשׁוּת הַתּוֹרָה בְּחַיֵּי הָעָם הֵבִיאָה גַּם לִידֵי הִתְהַוּוּת מַעֲמַד
„הַסּוֹפְרִים", וּבִזְמַנָּם הִתְחִילָה לְהִתְפַּתֵּחַ „הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל-פֶּה".
דַּרְכֵי יְהוּדָה וְשֹׁמְרוֹן הָלְכוּ וְנִפְרְדוּ: בְּשֹׁמְרוֹן הִתְגַּבֵּשׁ גּוּף מְדִינִי-
עַמְמִי-דָּתִי נִבְדָּל מִיהוּדָה. בְּקֶרֶב הַשֹּׁמְרוֹנִים גָּדְלָה הַהִתְנַגְּדוּת
לִירוּשָׁלַיִם וְהִשְׁתָּרְשָׁה הָאֱמוּנָה בְּיִחוּדָם שֶׁל שְׁכֶם וְהַר-גְּרִזִּים;
בְּרְבוֹת הַיָּמִים נַעֲשׂוּ לָהֶם הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים הָאֵלֶּה לְמֶרְכָּז
דָּתִי. אַחֲרֵי נְחֶמְיָה הָיְתָה פַּחֲוַת יְהוּדָה נְתוּנָה תַּחַת יַד שָׂרִים
פַּרְסִיִּים. בְּרֹאשׁ הַשִּׁלְטוֹן הַפְּנִימִי עָמְדוּ — בִּמְקוֹם הַזְּקֵנִים וְהַשָּׂרִים
לְשֶׁעָבַר — הַכֹּהֲנִים מִבֵּית צָדוֹק וּבְרְבוֹת הַיָּמִים נַעֲשׂוּ שַׁלִּיטִים
תַּקִּיפִים בְּפַחֲוַת יְהוּדָה. עַל יָדָם פָּעֲלָה מוֹעֵצָה, הַנּוֹדַעַת
אַחֲרֵי-כֵן בְּשֵׁם „כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה". אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל יָדְעָה תְּקוּפָה אבות, א, 1
אֲרֻכָּה שֶׁל שַׁלְוָה וּבִטָּחוֹן, יְהוּדָה פָּרְחָה וְשָׂגְשְׂגָה. שַׁלְוָתָהּ לֹא
נִתְעַרְעֲרָה בְּמִדָּה נִכֶּרֶת אַף בִּימֵי הַמְּרִידוֹת שֶׁהִתְחוֹלְלוּ בַּמַּמְלָכָה
הַפַּרְסִית בִּימֵי אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא הַשְּׁלִישִׁי, אַף כִּי הַיְּהוּדִים הָיְתָה 359—338
לָהֶם יַד בַּמְּאֹרָעוֹת הָאֵלֶּה וְרַבִּים מֵהֶם הֻגְלוּ אֶל הוּרְקַנְיָה אֲשֶׁר
מִדָּרוֹם-מִזְרָח לַיָּם הַכַּסְפִּי.

אַחֲרֵי מָאתַיִם שָׁנָה וּמַעְלָה שֶׁל מָרוּת פַּרְסִית נָפְלָה יְהוּדָה, יַחַד
עִם כָּל פַּחֲווֹת עֵבֶר-הַנָּהָר, בִּידֵי אֲלֶכְּסַנְדֶּר מוּקְדּוֹן, וְנִכְלְלָה 333/2
בְּמַמְלַכְתּוֹ הָעֲנָקִית.

הַמֶּרְכָּז וְהַתְּפוּצוֹת 538—333 לפנה"ס

בַּחֲסוּתָם שֶׁל מַלְכֵי פָּרַס הִתְפַּשְּׁטוּ פְּזוּרֵי הַגּוֹלָה מִמֶּרְכְּזֵיהֶם —
בָּבֶל וּמִצְרַיִם — בְּכָל מְדִינוֹת הַמַּלְכוּת, הַקְּרוֹבוֹת וְהָרְחוֹקוֹת —
מִשּׁוּשַׁן הַבִּירָה עַד אַסְיָה הַקְּטַנָּה וְעַד אִיֵּי-הַיָּם. הֵם יוֹשְׁבִים מגלת אסתר
קְהִלּוֹת-קְהִלּוֹת, „וְדָתֵיהֶם שֹׁנוֹת מִכָּל עָם". בְּאֶרֶץ פַּתְרוֹס, ישעיה, יט, 18־19
בְּמִצְרַיִם הָעֶלְיוֹנָה, יוֹשֵׁב קִבּוּץ יְהוּדִי גָּדוֹל, וּבְיֵב נִמְצֵאת מוֹשֶׁבֶת- ירמיה, מד, 1
סְפָר שֶׁל אַנְשֵׁי צָבָא יְהוּדִים אֲשֶׁר הֵקִימוּ מִקְדָּשׁ לְ„יָהוּ" אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל.

אוּלָם לֵב הַגּוֹלָה הָיְתָה בָּבֶל, וּקְהִלּוֹתֶיהָ מְפַכּוֹת חַיִּים וָכֹחַ, בְּחֹמֶר
וּבְרוּחַ, כָּל זְמַן הָ„עֲלִיּוֹת" וְגַם אַחֲרֵיהֶן. מִשְׁלַח-יָדָם שֶׁל יְהוּדֵי
הַגּוֹלָה: חַקְלָאוּת, מִסְחָר וּמְלָאכָה, וְאַף בִּפְקִידוּת הַמְּדִינָה הָיָה
לָהֶם חֵלֶק. הֵם מְקַיְּמִים יַחֲסֵי-גוֹמְלִין עִם שְׁכֵנֵיהֶם, מְדַבְּרִים
בִּלְשׁוֹנָם — אֲרָמִית — וְקוֹלְטִים אֶת הֶשֵּׂגֵי תַּרְבּוּתָם. גּוֹלֵי בָּבֶל
הֵם שֶׁהֶעֱלוּ עִמָּהֶם לִיהוּדָה אֶת הַכְּתָב הָאַשּׁוּרִי-הָאֲרַמִּי וְאֶת
שְׁמוֹת חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה.

יַחֲסֵי-הַגּוֹמְלִין בֵּין מֶרְכַּז הַגּוֹלָה וּבֵין הַמֶּרְכָּז הַהוֹלֵךְ וּמִתְחַדֵּשׁ עזרא
בִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ הֲדוּקִים מִתְּחִלָּתָם, וְהוֹסִיפוּ לְהִתְהַדֵּק בְּמֶשֶׁךְ נחמיה
הַזְּמַן. כָּל הָעֲלִיּוֹת בֻּצְּעוּ בִּתְמִיכָתָן הַנְּדִיבָה שֶׁל קְהִלּוֹת הַגּוֹלָה.
בָּבֶל הוֹסִיפָה לִהְיוֹת בֵּית-הַיּוֹצֵר לְהַשְׁקָפַת-עוֹלָם דָּתִית-לְאֻמִּית
אֲחִידָה וּמְגֻבֶּשֶׁת; כָּל גַּל שֶׁל עוֹלִים אָצַל מֵרוּחַ הַגּוֹלָה עַל
הַיִּשּׁוּב — „הַפְּלֵיטָה אֲשֶׁר נִשְׁאֲרָה מִן הַשֶּׁבִי" — שֶׁלֹּא דִקְדְּקוּ נחמיה, א, 2
בְּהִתְבַּדְּלוּת מִ„כָּל נֵכָר" וּבְקִיּוּם הַמִּצְווֹת כִּבְנֵי הַגּוֹלָה. נַעֲלַיַּת יג, 30
עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה הִיא שֶׁהִצְלִיחָה לְהַשְׁלִיט בִּירוּשָׁלַיִם וּבִיהוּדָה אֶת
עֶקְרוֹנוֹת הַיַּהֲדוּת שֶׁהִתְגַּבְּשׁוּ בְּגוֹלַת בָּבֶל.

• • •

מֶרְכָּז דָּתִי-לְאֻמִּי בַּמּוֹלֶדֶת וְהֶקֵּף רָחָב שֶׁל קְהִלּוֹת בַּגּוֹלָה, אֲשֶׁר
יַחֲסֵי-גוֹמְלִין רוּחָנִיִּים-תַּרְבּוּתִיִּים וּקְשָׁרִים נַפְשִׁיִּים אַמִּיצִים
מְקַשְּׁרִים אוֹתָן לְעֵדָה אֲחִידָה בַּעֲלַת הַכָּרָה עַצְמִית עֲמֻקָּה —
זוֹהִי עֲמִידָתוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל עַל סַף הַתְּקוּפָה הַהֶלֶנִיסְטִית, בְּטֶרֶם
יִתְנַגְּשׁוּ מִזְרָח וּמַעֲרָב בְּמַאֲבָק-אֵיתָנִים בֵּין רוּחַ יִשְׂרָאֵל לְרוּחַ יָוָן.

יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה-לָּהּ יַחְדָּו; שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי-יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל תהלים, קכב, ג־4

